

Alfontso Mujika

Euskaltzaindian sartzea

Donostiako udaletxean, 2022-XI-26an

MUJIK A, Alfontso
Euskaltzain osoa

Eta Euskaltzaindia kanpora begira ere jarri zen

Atarikoa

Alkateordea, euskaltzainburua, agintariak, euskaltzainak, senideak, lankide eta lagunak, herritarrak, egun on guztioi eta mila esker.

Trantzea, hala definituko nuke nire egoera orain, zuen aurrean nagoela. Trantzea da niretzat, bi arrazoigatik.

Lehenik, ekitaldi hau, euskaltzain baten sarrera-hitzaldia, pertsona baten inguruan ardaztutako ekitaldi bat delako eta ni naizelako pertsona hori. Eta horrek pixka bat deseroso jartzen nau, nire lan-ibilbide osoan beti taldekide gisa aritu naizelako, beti komunitate bateko partaide gisa, beti “gu” eta ez “ni”. Hala, AEKn hasi nuen ibilbide profesionala, lehenago AEKn bertan ikasle izan ondoren. Euskal Herria euskalduntzeko proiektu behar-beharrezko baten partaide izan nintzen, eta euskarari buruz euskaraz gogoeta egiteko eta eztabaidatzeko gune bat eman zidan AEKk. Gero, UEUk, Udako Euskal Unibertsitateak, euskara unibertsitateko hizkuntza izan zitekeela ez baizik eta bazela, egiten ari ginela, erakutsi zidan, eta proiektu ezinago interesgarri horretan murgiltzeko eta arlo askotako jende prestu eta fina ezagutzeko parada eman.

Eta, azkenik, Elhuyar. Era askotako proiektu kolektibo liluragarrietan parte hartzeko aukera eman dit Elhuyarrek, eta lankide fin, zorrotz eta lagunkoiz inguratuta egonda, haiengandik eta haiekin etengabe ikasiz aritzeko zortea izan dut. Horretaz gainera, Elhuyarrek bidea zabaldu dit eta etengabe akuilatu nau ideiak plazaratzeko, egitasmoak prestatzeko eta beste toki batzuetara ere iristeko eta haietan eragiteko: itzulpengintzaren mundura zabaltzeko, hezkuntzaren mundura eta, jakina, Euskaltzaindira ere bai. Ez modu indibidualean, baizik eta kide gisa beti, Elhuyar proiektuaren itzal eta babesarekin.

AEKren, UEUren eta Elhuyarren zordun naiz, beraz. Haien bidez eta haiei esker nago ni hemen gaur zuen aurrean. Haiei esker, eta, esan dezadan egia, Jaione Aldaz nire emazteari esker. Izan ere, duela 35 urte baino gehiago, AEKn ia 5 urte eman ondoren AEKtik irtetea erabaki eta, irten eta berehala, lanik ez nuela, ustekabean enpresa batek ingeniari-lanpostu tentagarri bat eskaini zidan, eta, onartzekotan nengoela, ezetz esan zidan Jaionek, ez hartzeko ingeniari-lana, bai ala bai euskalgintzan jarraitzeko, industrian bazirela ingeniari asko lehendik ere baina euskalgintzan gutxi. Irmoki saiatu zen nire iritzia aldatzen, tinko, konbentzitu ninduen arte.

Eta trantzea da niretzat une hau beste arrazoi batengatik ere. Zoriak edo patuak ekarri du gaurtik aurrera egokituko zaidan Euskaltzaindikoa aulkia lehenengo izaitea. Bai, 30 aulki ditu Euskaltzaindiak, eta zenbakituta daude, hurrenkera bati jarraitzen diote. Orduan, nahiago nukeen beste aulki diskretuago bat, hainbeste nabarmentzen ez den beste zenbakiren bat duena, egokitu balitzait, zeren eta aulkiek historia baitute eta gaurgero nirea izango den aulki horren pisua izugarria baita. Berehala ulertuko duzue zergatik. Hiru jabe handi, oso handi, izan ditu aulki horrek orain arte:

- Lehenik, 1918an, Resurreccion Maria Azkue, hau da, Euskaltzaindiaren sortzaile nagusietakoa eta lehen euskaltzainburua.
- Bigarrenik, 1953tik aurrera, Koldo Mitxelena, euskalari gorena eta euskara batuaren sortzaile nagusietakoa.
- Eta hirugarrenik, 1988tik, azken 34 urteetan, Ibon Sarasola, euskal lexikografiaren erraldoia.

Horregatik, lotsagorritu egiten naiz aulki horri erreparatzen diodan bakoitzean. Ibon Sarasola emeritu bilakatu denean hautatu naute ni euskaltzain oso, baina ez naiz ni Ibon Sarasola polifazetikoaren “ordezkoa”, ezin izan, haren aulkia egokitu bazait ere; ondorengoa naiz, baina ez ordezko.

Oso ondo gogoratzen naiz, ia 34 urte igaro badira ere, noiz entzun nuen lehen aldiz euskaltzain baten sarrera-hitzaldi bat. Hogeita bederatzita urteko gazte bat nintzen orduan, 1989ko urtarrilaren 27an, eta batzar-areto honetan bertan nintzen, entzuleen artean, Ibon Sarasolaren “Euskal hitzez” izeneko hitzaldia entzuten. Bi urte geroago, Ibon ezagutzeko aukera izan nuen, ni jada Elhuyarren nengoela, lantzen ari ginen *Elhuyar Hiztegi Entziklopedikoa* obraren aholku-taldeko kide izan baikenuen bera. Hilean behin bilera luzetxoak egiten genituen erredaktoreok eta aholkulariek. Harrezkero, gutxitan elkartu gaitu lanak berriro Euskaltzainditik kanpo; azkena, 2007an, nik EHUra itzulitako liburu baten hizkuntza-begiralea izan bainuen Ibon. Baina Kontxako pasealekuan tarteka-tarteka gurutzatu gara, igande edo larunbatetan, goizeko zortziak aldera, ni korrika-saioa egiten, Antigua auzotik Paseo Berrirantz eta bera, berriz, Antigua alderantz, pasieran... edo —susmoa daukat, inoiz galdetu ez badiot ere— bulegora bidean aste-bukaera izan arren.

Ez naiz luzatuko Ibon Sarasolaren ekarrien aipamen luzetan, ez nuke-eta ezer esango lehendik ezaguna ez denik, eta, gainera, labur geldituko nintzateke beti.

Horrenbestez, hitzaldiaren mamiari helduko diot.

* * *

Leioako Biltzarraren garrantzia

Euskaltzaindiak 50 urte bete zituenean, 1968an, Arantzazuko Biltzarra egin zuen. Biltzar ospetsu eta ia mitikoa, euskara batuaren sorreraren data ofizialtzat hartzen baita, han finkatu baitzuen Euskaltzaindiak euskara estandarizatzeko lehen arau-multzoa, lehen oinarriak.

Badu euskara batuak beste mugarri garrantzitsu bat, beste biltzar garrantzitsu bat, Arantzazukoa bezain ospetsua ez bada ere: Euskaltzaindiaren XIII. Biltzarra, Leioako Biltzarra deitua, 1994ko urriaren 3tik 7ra Leioan egina, 350 pertsonatik gora elkartuta, Arantzazuko Biltzarraren 25. urteurrenaren eta Euskaltzaindiaren 75. urteurrenaren kariatz egina. Biltzar horrek biziberritze bat ekarri zuen euskara batuaren garapenean, suspertze bat, hasierako urrats azkar baina txikien ondoren (*Zortzi urte arteko ikastola hiztegia*, 1975; *Matematika hiztegia*, 1978; *Euskal Herriko udalen izendegia*, 1979; *Merkatalgo izendegia*, 1984; *Maileguzko hitz berriei buruz Euskaltzaindiaren erabakiak*, 1986) normatibazioa motelalditxo batean sartua baitzen 1980ko hamarkadaren bigarren erdian.

Honela dio Euskaltzaindiaren Leioako Biltzarraren amaierako adierazpenak:

(...) Euskaltzaindiak erabakiak hartuko ditu hurrengo hilabeteetan hemen eztabaidatu diren gaiet buruz, bereziki **gramatikari** eta **exonomastikari** dagozkienet buruz. Bestalde, ahaleginak egingo ditu **hiztegi batuari eta ahoskerari** dagozkienak ere, egin arau, ahalik eta lasterren argitaratzeko.

(...) Euskaltzaindiak argi utzi nahi du euskal **gizarteak eskatzen dionari erantzungo** diola, beti ere hartarako behar diren **baliabideak** eskuratuko dituen neurrian.

Normatibazioan oinarri sendoak jartzeko lan batzuk abiatuak zituen ordurako, dena dela, Euskaltzaindiak, hala gramatikan nola hiztegegintzan. Gramatikan, *Euskal gramatika. Lehen urratsak* (EGLU) egitasmoak (euskararen gramatika deskribatzailea) 1985ean kaleratu zuen lehen emaitza, eta 1994an bide erdian zegoen, lehen lau liburukiak argitaratuta (EGLU I 1985ean, EGLU II 1987an, EGLU III 1990ean eta EGLU IV 1994an). Hogeita sei urte behar izan ziren

guztira egitasmoa burutzeko. Hiztegitintzan, *Orotariko Euskal Hiztegia* (OEH) obra erraldoia 1987an hasia zen argitaratzen, eta 1994an *F* letran zegoen, VII. liburukian (guztira, 16 liburuki izan ziren, eta azken liburukia 2005ean argitaratu zen. Hemezortzi urte behar izan ziren egitasmoa burutzeko). Eta 1991n hasi zen mamitzen *Hiztegi Batua* egitasmoa, hitzen ortografiaren hiztegi arauemailea eta gaur egungo *Euskaltzaindiaren Hiztegiaren* aurrekaria, artean ezer kaleratzeko moduan ez bazegoen ere. 2015ean burutu zen egitasmoa, hogeita lau urteren ondoren.

Munduko leku eta pertsonen izenen arloan, ordea, ez zuen ia ezer egina Euskaltzaindiak, 1975ean Xabier Mendigurenek *Euskera* aldizkarian argitaratutako “Estatu Izenak” lan gogoangarria kenduta. Eta 1980ko hamarkadan ere ez zuen exonomastikako lanik egin. Gramatikan eta hiztegitintzan jarriak zituen lehentasunak. Ez da harritzekoa, nolahi ere, premiak askotarikoak direnean lehentasunak ezarri behar baitira, eta hizkuntzaren gune-gunekoak baitira gramatika eta hiztegia; exonomastika, berriz, hizkuntzaren periferian dago, ez da hizkuntzaren ardatza.

Euskalgintzaren egoera 1990eko hamarkadaren hasieran

Gogora ekarri behar dugu nola zegoen euskalgintza, hizkuntza idatziari dagokionez, 1990eko hamarkadaren hasieran:

- Idatzizko hedabideetan, informazio orokorreko *Argia* astekaria genuen aspalditik (*Anaitasuna* 1982an desagertu zen, eta bizi laburreko *Hemen* eta *Eguna* astekariak ere bai, 1990ean. Baziren, beste maila batean, *Jakin*, *Egan* eta *Karmel* aldizkariak ere). Larri ibili zen *Argia* 1980ko hamarkadaren hasieran, baina bizirik jarraitzea lortu zuen. Eta 1990eko hamarkadaren hasieran (1990eko abenduaren 6an, zehazki), *Euskaldunon Egunkaria* jaio zen. Ez dago azaldu beharrik zer toki garrantzitsua duen exonomastikak egunkarietan.
- Beste alde batetik, euskarazko entziklopediagintza plazaratu zen: 1990eko hamarkadaren hasieran *Elhuyar Hiztegi Entziklopedikoa* eta *Lur Hiztegi Entziklopedikoa* argitaratu ziren, eta *Harluxet Euskal Hiztegi Entziklopedikoa* hamarkadaren erdialdean. Eta, jakina, exonomastika da entziklopedia orokorren atal nagusietako bat.
- 1990ean bertan, bestalde, Pentsamenduaren klasikoak proiektua abiatu zen. Eta hamarkada horretan, hezkuntzan, unibertsitate azpiko irakasmailetan irakasgai guztietara iritsi zen euskara, eta unibertsitateetan, batez ere EHUn,

euskarazko ikasketak ugarituz zihoazen eta, haiekin, baita euskarazko eskolatzen-liburuak ere. Biblia ere aipatu behar da, euskara batuan argitaratu baizen 1994an (Elizen Arteko Biblia elkartearen ekimenez). Nabarmena da lan horietan guztietan toki garrantzitsua dutela kanpoko lekuen eta pertsonen izenek.

- Ezin nabarmenago ageri zen exonomastika landu beharra, eta lehen lanak 1991-1992etan agertu ziren:
- Elhuyarrek, bere entziklopedian erabiliko zituen irizpideak ezartzeko aurre-lan gisa, *Munduko leku-izenak* (1991) eta *Munduko pertsona-izenak* (1992) liburukoteak argitaratu zituen.
- Ibon Sarasolak “Exotoponimoen euskal formaz” artikulua idatzi zuen (*Euskera* XXXVI, 1991).
- Andolin Eguzkitzak eta Gorka Palaziok *Geografidatutegia* liburua argitaratu zuten (1991).
- Alfonso Irigoienek *Pertsona-izenak euskaraz nola eman* liburua argitaratu zuen (1994).

Euskaltzaindia ezin zen begira gelditu borborka ari zen errealitatearen aurrean

Euskaltzaindiak bere buruari ezarritako eginkizuna da “hizkuntzaren normalizazioaren garapena eta zabalkundea”, eta, horretarako, arauak behar dira. Honela definitzen du *normatibizazio* hitza *Euskaltermek*:

normatibizazio

Hizkuntza komunikazio-tresna egokia izan dadin, hizkuntza-arau batzuk ezartzen dituen prozesua. Ortografiak, gramatika arauemaileak eta hiztegi arauemaileak osatuko lukete arau-multzo hori.

Definizio horrek ortografia, gramatika eta hiztegia aipatzen ditu. Ez du aipatzen, ordea, beste arlo bat, onomastika aplikatua, hau da, izen berezien arloa (leku-izenak eta pertsona-izenak, batez ere, baina ez haiek bakarrik). Hizkuntza normalizatzeko, jakin behar dugu nola idatzi behar diren gure herriak, mendiak, ibaiak, probintziak, nola idatzi gure abizenak, gure ponte-izenak. Ez da hor agortzen gaia, ordea: gure leku eta pertsonen izenak nola idatzi jakiteaz gainera, gureak ez direnak ere nola

idatzi jakin behar dugu. Kanpoko onomastika ere hartu behar dugu kontuan euskara komunikazio-tresna egokia izango bada. Eta arlo hori ere langai izan zen Leioako Biltzarrean.

Biltzar horretatik abiatu zuen Euskaltzaindiak exonomastikaren langintza modu sistematikoan. Lan-arlo horrek ez du prentsan lerrobururik ematen, ez du hizkuntzaren bizian zentralitaterik, gramatikak eta hiztegiak duten bezala, eta ez du pizten hedabideen arreta Euskal Herriko onomastikako gai batzuek tarteka pizten duten bezala (adibidez, pertsona-izen epizenoen gaiak, pertsona-izen batzuen gaiak —*Hazia* pertsona-izenaren auzia piztu da hil honetan bertan— edo leku-izen batzuen ingurukoak, *Iruñea*, *Etzegarate* edo *Toloño*, kasurako), baina beharrezkoa da, ezinbestekoa, inguratzen gaituen Euskal Herriaz kanpoko mundua aipagai dugun bakoitzean. Arlo horretan Akademiak zer egin duen erakustea da hitzaldi honen helburua. Erakustea, alegia, arlo aski ezezagun horretan ere jardun duela, eta badiharduela; hau da, **Euskaltzaindia kanpora begira ere jarria dagoela** 1994az geroztik.

Aitzindari bat

Bada aurrekari garrantzitsu bat: 1974an —gogoan izan artean Franco bizirik zegoela—, Xabier Mendiguren Bereziartuk estatu-izenen zerrenda bat aurkeztu zuen Euskaltzaindian, eta, euskaltzainen zenbait ohar jaso ondoren, Akademiaren *Euskera* aldizkarian argitaratu zen. Honela zioen orduan Xabier Mendigurenek:

(...) Neronek proposaturiko Estatu izenen zerrenda Euskal Akademian aurkeztu ondoren, Oregi, Lizundia eta Zatarain jaunek zenbait ohar eta proposamen egin zuten zerrenda hau hobetu eta osatu nahiz, eta azkenik, Imanol Berriatuak oso laguntza garrantzitsua eskaini dit Estatu izenei buruzko ohar eta argitasun ugari iradokiz eta emanez. Ikastolak, kazetaritzak eta euskal kulturgintzak abegi ona egingo diola uste dut Estatu izenen zerrenda honi, komunikabideen aurrerakuntza egunean egunean bizkorragotzen ari den mende honetan.

Aurrerapauso txikia baina garrantzitsua izan zen. Ez zen Euskaltzaindiaren araua, baina, besterik ezean, hura hartu zuten oinarritzat erabiltzaile askok hurrengo urteetan. Eta lan horretan adierazitako irizpideetako asko halaxe finkatu dira gerora. Adibidez, uve letrari eustea, nahiz eta beste aldaketa grafiko batzuk egin. Honela adierazi zuen Xabier Mendigurenek:

(...) Zehatzagora joaz, ortografiari dagokionean, “V” eta “K” letrak erabili behar eta alemaniarren erizpideari jarraiki natzaio gehienbat. Ene ustez, “V”-ren ordez “B” erabiltzeak gehiegi aldatuko luke hitzen irudia eta Estatu izenen kontu honetan erabilkera edo usadio zabalduenari errespetoa zor diogulakoan nago. “C”-ren ordez “K” erabiltzeak alemanieraz aurreko bat baduenez gero, hitzen irudia hainbeste alda dezakeenik ez dut uste.

Zerrenda horretan ageri diren *Txekoslovakia*, *Vatikanoa* edo *Jugoslavia* izenak, adibidez, hala erabili ziren gero *Euskaldunon Egunkarian* eta entziklopedietan, eta hala arautu ditu gerora Euskaltzaindiak berak.

Exonomastika azpibatzerdearen sorrera

Euskaltzaindiak exonomastikari heltzea erabaki zuen 1991n. Onomastika batzordeak, Henrike Knörr buru zuela, bi azpibatzerde edo lantalde eratu zituen: Munduko Leku-izenen azpibatzerdea (Iñaki Irazabalbeitia, Xabier Kintana, Jose Luis Lizundia, Xabier Mendiguren, Beñat Oihartzabal), Euskal Herritik kanpoko toponimiaz arduratzeko, eta Ponte-izenen azpibatzerdea (Dionisio Amundarain, Martxel Etxehandi, Anton Gurrutxaga, Xabier Mendiguren, Jose Maria Satrustegi), kristau-antropónimo, izen historiko, mitologiko eta abar finkatzeko. Handik gutxira, bi azpibatzerdeok bateratuta, Exonomastika azpibatzerdea sortu zen, 1992an.

Exonomastikako lantaldeak 1992ko urriaren 23an egin zuen lehen jardunaldia Bilbon. Onomastika batzordekideekin batera, erakunde eta sektore hauen ordezkariak ere izan ziren:

- Bibliaren itzultzaileak
- Bikoiztaileak
- EAEE/IVAP
- EITB
- Elhuyar
- *Euskaldunon Egunkaria*
- Itzultzaileen Elkartea
- Klasikoak SA
- Liturgia batzordea
- Lur eta Eusenor entziklopediak

- UZEI

Durangon izan zen bigarren bilera, abenduan. Lantaldea finkatu eta eginkizunak markaturik gelditu ziren. Akademiaren 1993ko batzorde-organigraman ageri da lehen aldiz Exonomastika lantaldea Onomastika batzordearen barnean. Hauek ziren batzordekideak:

Jose Maria Satrustegi, Beñat Oihartzabal, Dionisio Amundarain (Elizen Arteko Biblia), Martxel Etxehandi, Antton Gurrutxaga (Elhuyar), Inaki Irazabalbeitia (Elhuyar), Xabier Kintana, Jose Luis Lizundia, Xabier Mendiguren.

1992ko urriaren 23an abiatu zen lantalde hura, Elhuyarren *Munduko leku-izenak* eta *Munduko pertsona-izenak* lanak abiapuntutzat harturik eztabaida eta ikerketarako. 1994ko uztailean bitartean, 16 bilera egin zituen, Bilbon, Donostian eta Durangon. 1994ko uztailean 1ean eta 2an, Exonomastika Jardunaldiak egin zituen Euskaltzaindiak Miarritzen. Han aurkeztutako txostenek osatu zuten Leioako Biltzarraren Exonomastika atala, eta han ezarri ziren oinarriak Leioako Biltzarraren ondorengo araugintza exonomastikoaren lehen faserako.

Honela dio Miarritzeko Exonomastika Jardunaldien adierazpenaren azken paragrafoak:

Exonomastika azpibatzoaren lan guztietan, eta bereziki jardunaldi hauetan gailendu diren **iritzi-adostasuna eta hurbiltze-giroa** ikusirik, etorkizunean ere lankidetzaren modu berean urrats handiak egingo diren itxaropen osoa dugu komunikabide, lexikografi talde, ikasliburugintza enpresa, erlijio-talde desberdinen, argitaletxe, idazleitzultzaileen elkarte eta Administrazioen esku hartze eraginkorrekina.

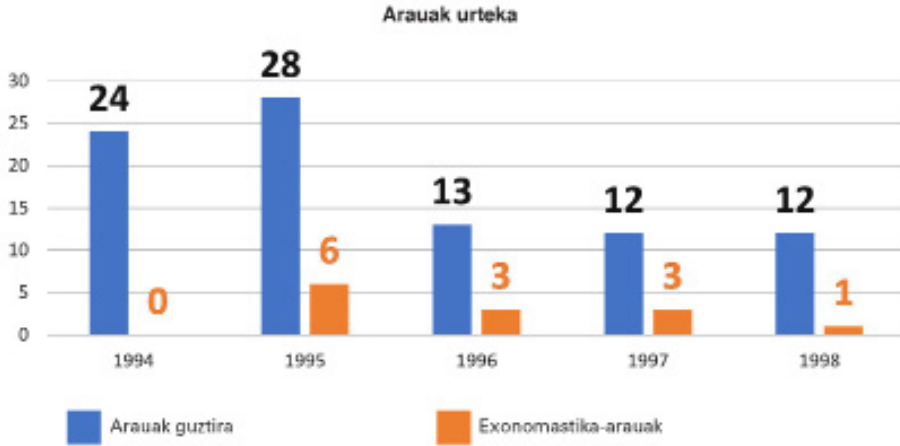
Miarritzen, 1994ko uztailearen 2an

1994tik aurrera, araugintza

Leioako Biltzarraren ondoren hasi zen Euskaltzaindia arauak ematen. 1994tik gaur arte, 194 arau eman ditu, eta haietako asko exonomastikaren arlokoak dira.

Bi fase bereizten dira exonomastikaren araugintzan.

Exonomastikako araugintzaren lehen fasea (1995-1998)

1995ean, exonomastikako 6 arau eman zituen Euskaltzaindiak:

- (32. araua) *Espainiako erresumako autonomia-erkidegoen, probintzien eta probintzia-hiriburuen izenak*
- (36. araua) *Frantziako errepublikako eskualde, departamendu- eta hiriburu-izenak*
- (38. araua) *Munduko estatuen izenak, herritarren izenak eta hiriburuak*
- (47. araua) *Hizkuntza hilak eta klasikoak*
- (51. araua) *Kontinenteak, geografia izen nagusi batzuk eta herritarren izenak*
- (52. araua) *Munduko geografiko zenbait izen (mendiak, ibaiak, itsasoak)*

Eta beste 7 arau eman zituen 1996tik 1998ra bitartean:

- (53. araua) *Munduko estatuetako hizkuntza ofizialak*
- (59. araua) *Ibaiak*
- (60. araua) *Aintzirak*
- (66. araua) *Santutegiko izen ohikoenak*
- (70. araua) *Mundu zabaleko uharte nagusiak*
- (76. araua) *Latin eta greziar pertsona-izen klasikoak euskaraz emateko irizpideei buruzko erabakia*
- (82. araua) *Grezia eta Erromako pertsonaia mitologikoak*

Ez dira denak maila eta garrantzi berekoak. Leku-izenei dagokienez, lehenengo hirurak dira garrantzitsuenak (32., 36. eta 38.ak), erabilera-maiztasun handiko leku-izenei baitagozkie: Espainiako eta Frantziako probintzia, autonomia-erkidego, departamendu eta eskualdeak eta haietako hiriburuak, eta munduko estatuak eta hiriburuak. Leku-izen horiek noiznahi agertzen dira komunikabideetan eta eskola-liburuetan, eta guztiz premiazkoa zen izen horien grafia finkatzea. Pertsona-izenei dagokienez, lehenengo biak dira garrantzitsuenak (66. eta 76. arauak), haietan xeheki zehazten baitira pertsona-izenen grafia eta, oro har, latinetik iritsitako izenen (pertsonek eta lekuen) grafia egokitzeko irizpideak. Haien ondoren etorritako arauetan ere aplikatu dira irizpide horiek.

Bi oinarri: tradizioa eta egungo erabilera

Arauak prestatzeko, kanpoko leku-izen horiek euskaraz nola erabili diren aztertzea da lehen urratsa. Azterketa horrek bi ondorio garbi erakusten ditu. Batetik, kanpoko leku- eta pertsona-izenetan euskararen tradizioa, oro har, eskasa dela. Bestetik, tradizioa dagoenean ez dagoela batasunik oinarritzko izenak idazteko orduan.

Eta bi ondorio horiek ez dira harritzekoak. Gure literatura historikoa aski mugatua da, eta gehienbat erlijio-gaiei edo hemengo gaiei lotua dago; horregatik, kanpoko lekuen eta historiako pertsonen izenak ez dira oso ugariak, erlijio-kontakizunetan agertu ohi direnez landa. Eta, bestalde, kontuan izanik euskarak duela gutxi arte ez duela ortografia baturik izan, ez da harritzekoa izen horiek tradizioan agertzen direnean grafia-batasunik ez izatea, hau da, bi aldaera grafiko edo gehiago izatea (askotan, Hegoaldeko idazleek gaztelaniaren grafia, edo haren antzekoa, erabiltzen dute, eta Iparraldekoek, berriz, frantsesaren grafia, edo haren antzekoa).

Horren azterketa xehea egin zuen Gidor Bilbaok, eta adibide ugari erakutsi zituen Leioako Biltzarrean.¹ Hona hemen bi adibide adierazgarri, leku-izen eta pertsona-izen ezagun bana hartuta:

---

¹ Gidor Bilbao Telletxea, 1994, "Latin jatorriko izen bereziak euskal idazleetan", Euskaltzaindiaren XIII. Biltzarra.

<i>Egipto</i> leku-izenaren grafia tradizioan	
latina: <i>Aegyptus</i> / grekoa: <i>Αἴγυπτος</i>	
Idazkera	°Nork erabilia
Egyptu	Ettxeberri Ziburukoa
Ejypte	Leizarraga
Egypte	Leizarraga, Pouvreau
Egyptoa	Hiribarren, Zerbitzari, Barbier
Ejypto	Mihura, Hiribarren
Egypto	Materre, Mendiburu, Larregi, Zaldubi
Aigito	Orixe, Zaitegi, Ibiñagabeitia
Ijitu	Mogel
Ijito	Ubillos
Igito	Orixe, Ubillos
Egipta	Belapeire, Egiategi, Intxauspe
Ejipta	Belapeire, Intxauspe
Egipte	Materre, Pouvreau
Ejipte	Leizarraga, Pouvreau, Ettxeberri Ziburukoa
Egiptu	Gasteluzar
Ejiptu	Ettxeberri Ziburukoa, Gasteluzar, Laneufville Katixima, J. J. Mogel
Ejiptoa	Mihura, Zerbitzari, Jauffret Katixima
Ejito	Añibarro, Frai Bartolome, Xenpelar, Beobide, Urruzuno, B. Enbeita, Anabitarte
Ejipto	Axular, Baratzart, Mihura, Agirre Asteasukoa, Etxagarai, Gerriko, Duhalde, Iztueta, Arrese Beitia, Lardizabal, Iraizoz, Inza, Argi Done Laburra, J. M. Barandiaran, Jauffret Katixima
Egipto	Ettxeberri Sarakoa, Kardaberaz, Mendiburu, Larregi, Laneufville Katixima, Jes. Bih., Uriarte, Lardizabal, Altuna, Inza, Zerbitzari, Ibiñagabeitia, Mirande, Aresti

Virgilio pertsona-izenaren grafia tradizioan	
latina: <i>Vergilius/Virgilius</i>	
Idazkera	Nork erabilia
Vergili	Orixe
Bergili	Ibiñagabeitia, Onaindia
Bergilio	Ibiñagabeitia (behin)
Virgile	Zerbitzari
Virgili	Lizardi
Virjilio	Azkue
Birgili	Orixe, Gaztelu, Ibiñagabeitia (behin)
Birjilio	Iztueta, Jon Eguzkitza, Berrondo
Virgilio	Ettxeberri Sarakoa, V. Mogel, Hiribarren, Lizardi, Irazusta, Ibiñagabeitia

Horregatik, tradizioaz gainera, gaur egungo erabilera ere azertu behar da. Egun, euskarazko corpus ugari ditugu, zorionez, erabilera errearen berri jakiteko; 1990eko hamarkadan, baina, datuak ez zeuden hain eskura. Baziren iturriak, dena dela: entziklopediak (Elhuyar, Lur), *Euskaldunon Egunkaria* (besteak beste) eta Euskaltzaindiaren *Eguno Euskararen Bilketa Sistematikoa* (EEBS) corpora:

EEBS: Egipto (119), Egypto (53), Ejipto (28), Egiptu, Ejiptu, Egypte, Ejipte, Ejipto (0). Entziklopediak eta Euskaldunon Egunkaria: **Egipto**

EEBS: Virgilio (18), Virgili (2), Birgili (2), Virjili, Virjilio, Birjili, Birjilio (0). Entziklopediak eta Euskaldunon Egunkaria: **VirgilioE**

Bi oinarri horien gainean eraiki ziren arauak: tradizioa eta azken urteetako erabilera aztertuta. Hala taxutu ziren irizpide nagusiak, eta irizpide horiek aplikatuz, analogiaz, hobetsi ziren grafiak tradizioak eta azken urteetako erabilerak argi handirik egiten ez zuten kasuetan, kontuan harturik, halaber, nola jokatzeko duten halakoetan gure inguruko hizkuntzek; alegia, kontuan harturik inguruko hizkuntzek leku edo pertsona baten izenaren grafia etxekotzen duten edo jatorrizkoa bere horretan hartzen duten.

Arauk eguneratzea eta emendatzea

- 1995-1998 bitarteko arau nagusi haiek eguneratu eta osatu egin ziren gerora:
- 1995eko *Espainiako erresumako autonomia-erkidegoen, probintzien eta probintzia-hiriburuen izenak* araua (32. araua) 2006an eguneratu eta berrantolatu zen. Jatorrizko arauak 3 orrialde zituen, eta azken bertsioak 16 orrialde ditu.
- 1995eko *Frantziako errepublikako eskualde-, departamendu- eta hiriburu-izenak* araua ere (36. araua) 2006an eguneratu eta berrantolatu zen, eta berriro ere eguneratu zen 2020an, Frantziako Errepublikako banaketa administratiboa aldatu zenean. Jatorrizko arauak 16 orrialde zituen, eta azken bertsioak 31 orrialde ditu.
- 1995eko *Munduko estatuen izenak, herritarren izenak, hizkuntza ofizialak eta hiriburuak* araua (38. araua) zenbait aldiz eguneratu da, munduan gertatu diren aldaketak jasotzeko, zuzenketa puntual batzuk egiteko, gaztelaniazko, frantsesezko eta ingelesezko ordainak eransteko, informazio berria sartzeko eta zerrenda erabilgarriagoak eskaintzeko. Azken eguneratzea 2019an egin zen. Jatorrizko arauak 16 orrialde zituen, baina azken bertsioak 61 orrialde ditu.
- 1997ko *Santutegiko izen ohikoenak* araua (66. araua) 2019an eguneratu eta emendatu zen. Ingelesezko ordainak erantsi ziren azken bertsioan, eta 118 izen berri gehitu. Hala, 424 izen biltzen ditu arauak orain.
- 1997ko *Latin eta greziar pertsona-izen klasikoak euskaraz emateko irizpideei buruzko erabakia* izeneko araua (76. araua) 2014an eguneratu eta osatu zen. Ingelesezko ordainak erantsi ziren, eta 208 pertsona-izen berri gehitu. Hala, 569 pertsona-izen biltzen ditu arauak orain.

Exonomastikako araugintzaren etena (1999-2003)

Hasierako urte suhar haien ondoren (12 arau 3 urtean), motelaldi bat izan zen. Exonomastika azpibatzordeak bilera batzuk egin zituen 1999an, baina ez zuen emaitzarik kaleratu. 2000., 2001. eta 2002. urteetan lana etenda egon zen. 2003an berrekin zion lanari. Lau urteko tarte horretan, Euskaltzaindiak, bitartean, 29 arau eman zituen, beste arlo batzuetakoak:

38

MUNDUKO ESTATU IZENAK, HIRIBURUAK ETA HERRITARREN IZENAK

Afganistango Errepublika afganistandar, afganiar Kabul kabuldar	Alemaniar Errepublika Federala alemaniar/aleman Berlin berlindar
Afrika Erdiko Errepublika afrikaerditar Bangi angiar	Aljeriako Herri-Erepublika Demokratikoa aljeriar Aljer aljertar
Albaniako Herri-Erepublika Sozialista albaniar Tirana tiranar	Ameriketako Estatu Batuak / AEB estatubatuar Washington washingtondar

38. araua. *Munduko estatuen izenak, hiriburuak eta herritarren izenak araua* (1995eko bertsioa)

I. Munduko estatuen, hiriburuen, herritarren eta hizkuntza ofizialen izenak euskaraz

Estatuaren izena	Estatuaren izen ofiziala	Herritarren jende-izena	Hizkuntza ofiziala(k) [mugagabea]	Hiriburua; hiriburuko herritarren jende-izena
Afganistan	Afganistango Islamiar Errepublika	afganistandar/ afganiar	paxtunera, dari	Kabul; kabuldar
Afrika Erdiko Errepublika	Afrika Erdiko Errepublika	afrikaerditar	frantses (ofiziala), sango (hizkuntza nagusia)	Bangi; bangiar
Albania	Albaniako Errepublika	albaniar	albaniera	Tirana; tiranar
Alemania	Alemaniar Errepublika Federala	alemaniar / aleman	aleman	Berlin; berlindar
Aljeria	Aljeriako Herri Errepublika Demokratikoa	aljeriar	arabiera, amazigera	Aljer; aljertar
Andorra	Andorrako Printzerria	andorratar	katalan	Andorralla Vella; andorratar
Angola	Angolako Errepublika	angolar	portuges	Luanda; luandar
Antigua eta Barbuda	Antigua eta Barbuda	antiguar; Antigua eta Barbudako	ingeles	Saint John's; saintjohnstar

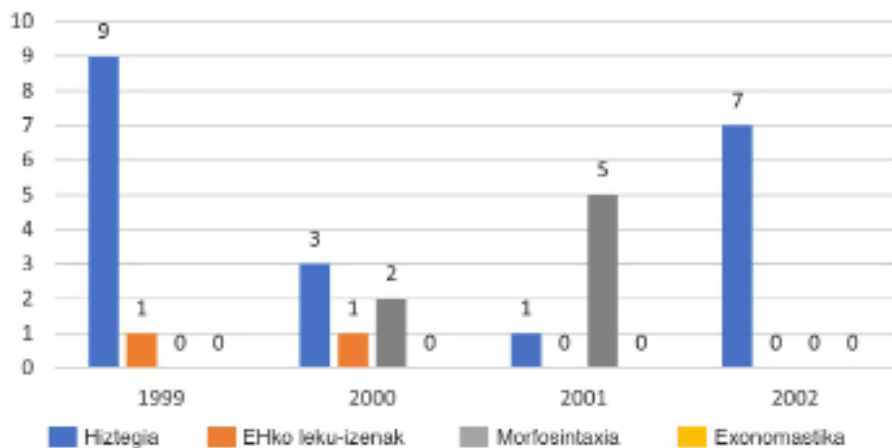
II. Munduko estatuen izenakeuskaraz, gaztelaniaz, frantsesez eta ingelesez

Euskarazko izena	Gaztelaniazko izena	Frantsesezko izena	Ingelesezko izena
Afganistan	Afganistán	Afghanistan	Afghanistan
Afrika Erdiko Errepublikâ	República Centroafricana	République centrafricaine	Central African Republic
Albania	Albania	Albanie	Albania
Alemania	Alemania	Allemagne	Germany
Aljeria	Argelia	Algérie	Algeria
Andorra	Andorra	Andorre	Andorra
Angola	Angola	Angola	Angola
Antigua eta Barbudâ	Antigua y Barbuda	Antigua-et-Barbuda	Antigua and Barbuda
Arabiar Emirerri Batuak	Emiratos Árabes Unidos	Émirats arabesunis	United Arab Emirates
Argentina	Argentina	Argentine	Argentina
Armenia	Armenia	Arménie	Armenia
Australia	Australia	Australie	Australia
Austria	Austria	Autriche	Austria
Azerbaijan	Azerbaiyán	Azerbaïdjan	Azerbaijan
Bahamak	Bahamas	Bahamas	Bahamas
Bahrain	Baréin	Bahreïn	Bahrain
Bangladesh	Bangladés	Bangladesh	Bangladesh
Barbados	Barbados	Barbade	Barbados

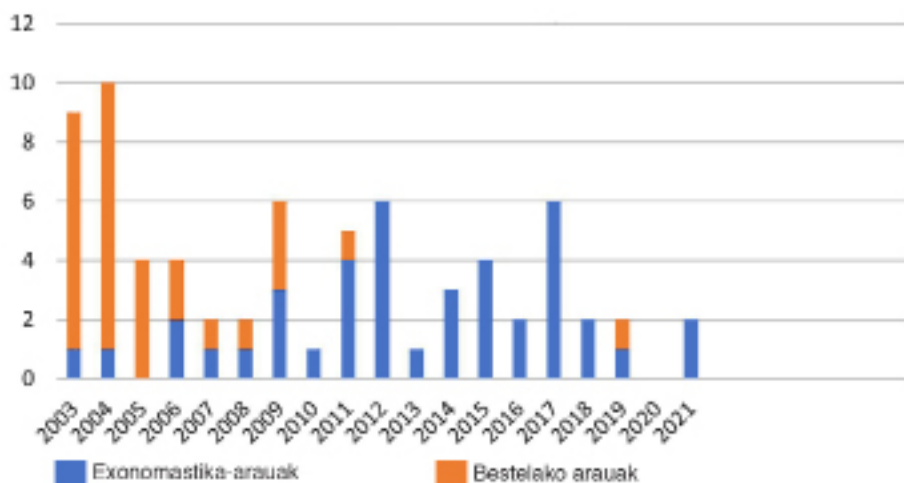
38. araua. Munduko estatuen izenak, hiriburuak eta heritarren izenak **araua** (2019ko bertsioa)

Araugintza (1999-2002): 29 arau (exonomastikakoak: 0)

Euskaltzaindiaren arauak 2003-2021 bitartean

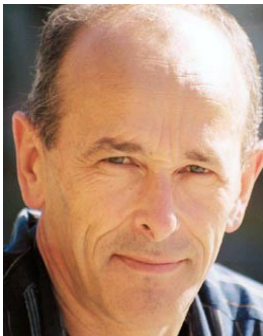

Exonomastikako araugintzaren bigarren fasea (2003-2021): lan sistematikoa

2003an, lantaldea egokituta, lanari berrekin zion azpibatzordeak urte anitzeko programa sistematiko batekin. Harrezkero, Euskaltzaindiaren arau gehienak exonomastikaren arlokoak izan dira (Hiztegia ere bada araua, baina ez da arau gisa argitaratzen). 2003-2021 bitartean, arau gehienak (45 arau, guztien % 64) exonomastikakoak izan dira.

2007an, ikusirik exonomastikako lana gorpuzten ari zela, lan-programa mardul eta zehatza zuela eta lan-metodologia berezkoa zuela, ordu arte azpibatzordea zena (Onomastika batzordearen atal gisa) batzorde beregain bihurtzea erabaki zuen Euskaltzaindiak: hala sortu zen Exonomastika batzordea. Hasiera hartan, honela osatu zen: Jose Luis Lizundia zen batzordeburua, Alfontso Mujika batzordeko idazkaria, eta Xabier Kintana, Mikel Gorrotxategi eta Inaki Irazabalbeitia ziren gainerako batzordekideak. 2009an, Irene Arrarats —ordura arte batzordeko aholkularia zen— batzordekide bihurtu zen, eta 2013ko apirilean, Jose Luis Lizundia emeritu bihurtuta batzordetik irten zenean, Xabier Kintanak hartu zuen batzordearen ardura. Geroztik, batzordearen osaketan ez da aldaketarik izan.

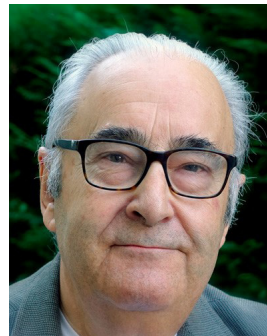
Bigarren fase honetan (2003-2021), hiru buru izan ditu exonomastikako lantaldeak:

Andolin Eguskitza
(2002-2004)

Jose Luis Lizundia
(2004-2013)

Xabier Kintana
(2013-...)

Zer zegoen egina eta zer falta zen aztertuta, epe luzeko lan-programa bat ezarri zen, hurrenkera honetan gauzatzeko:

- 1- Antzinaroko leku-izenak
- 2- Gainerako leku-izenak (gaur egungoak): hurbiletatik hasi eta urrunetaraino

3- Pertsona-izenak eta mitologia

4- Bestelakoak (gainerako onomastika)

Antzinaroko leku-izenak

Hala, bi arauarekin osatu zen lehen atala: 2004an, *Antzinateko eskualdeen euskarazko izenak* (110 eskualde-izen biltzen ditu), eta, 2006an, *Antzinateko hirien euskarazko izenak* (163 hiri-izen biltzen ditu). Bi arau horiek osatzeko, 1997an eta 1998an Antzinate klasikoko pertsonaia historiko eta izen mitologikorik erabilienean zerrendak osatzeko erabilitako irizpideak aplikatu ziren (Euskaltzaindiaren 76. eta 82. arauak), garai bereko eta jatorri bereko izenak baitira, hots, gehienbat latinaren bidez hedatuak. Izen ezagun ugari eta erabilera handikoak daude zerrendetan, hala nola *Arkadia, Bizantzio, Eszitia, Etruria, Lizia, Traxia, Zirenaika; Herkulano, Jeriko, Kaltzedonia, Kartago, Mizenas, Numantzia, Troia...*

Euskara	Eratortzia	Izen klasikoa	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Africa Pro-kontsularra	Afrika Pro-kontsularreko	Africa Pro-consularis	África Pro-consular	Afrique Pro-consulaire	Proconsular Africa
Akaia	akaiar	Achaea	Acaya	Achaïe	Achaea
Akitania	akitaniar	Aquitania	Aquitania	Aquitaine	Aquitaine
Arakosia	arakosiar	Arachosia	Aracosia	Arachosie	Arachosia
Argolida	argolidar	Argolis	Argólida	Argolide	Argolid / Argolis
Arkadia	arkadiar	Arcadia	Arcadia	Arcadie	Arcadia
Asiria	asiriar	Assyria	Asiria	Assyrie	Assyria
Atika	atikar	Attica	Ática	Attique	Attica
Baktriana (Baktria)	baktriar	Bactriana	Bactriana	Bactriane	Bactria / Bactriana
Beozia	beoziar	Boeotia	Beocia	Béotie	Boeotia
Betika	betikar	Baetica	Bética	Bétique	Baetica
Bitinia	bitiniar	Bythynia	Bitinia	Bithynie	Bythynia

Euskara	Eratorkia	Izen klasikoa	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Bizantzio / Bizantziar Inperioa / Ekialdeko Erromatar Inperioa	bizantziar	Byzantium	Bizancio / Imperio bizantino / Imperio Romano de Oriente	Byzance / Empire byzantin / Empire romain d'orient	Byzantium / Byzantine Empire / Eastern Roman Empire

142. araua. Antzinateko eskualdeen euskarazko izenak arauaren erakusgarria

Euskara	Eratorkia	Izen klasikoa	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Abidos	abidostar	Abydos / Ebydus	Abydos / Abidos	Abydos	Abydos
Adab	adabtar		Adab	Adab	Adab
Akad	adadtar		Acad	Akkad	Akkad
Alesia	alesiar	Alesia	Alesia	Alésia	Alesia
Alexandria	alexandriar	Alexandrea / Alexandria	Alejandro	Alexandrie	Alexandria
Antiokia	antiokiar	Antiochia / Antiochea	Antioquia	Antioche	Antioch
Asur	asurtar	Assur	Assur	Assour / Assur	Ashur / Assur
Atenas	atenastar	Athenae	Atenas	Athènes	Athens
Babilonia	babiloniar	Babylonia	Babilonia	Babylone	Babylon
Betel	beteldar		Bet-el / Betel	Béthel	Bethel
Betleem	betlemdar	Bethleem / Bethlehem / Bethlem	Belén	Bethléem	Bethlehem

147. araua. Antzinateko hirien euskarazko izenak arauaren erakusgarria

Gainerako leku-izenak

Antzinateko leku-izenak arautu ondoren, kanpoko leku-izenen bigarren atalari iritsi zitzaion txanda: gaur egungo leku-izenak. Hurbilenetatik hasi eta urrunetaraino heldu behar zen. Lehenik, Euskal Herri inguruko leku-izenak aztertu ziren, haietan badirelako euskaraz tradizioa duten exonimo batzuk eta badirelako, bestalde, euskal toponimo garbiak direnak, Errioxan eta Burgosen batez ere. Patxi Galék egin zituen prestalanak, eta 2006an onartu zen *Euskal Herri inguruko exonimoak* araua. 72 leku-izen biltzen ditu hiru sailetan. Hona hemen adibide batzuk:

- Euskal exonimoak, euskara jasoan erabili beharrekoak:

Landak > **Akize** (Dax), **Tarnose** (Tarnos)...

Bearno > **Aramitze** (Aramits), **Navarregose** (Navarrenx)...

Aragoi > **Jaka** (Jaca), **Sause** (Sos del Rey Católico)...

Errioxa > **Nafarruri** (Casalarreina), **Naiara** (Nájera)...

Burgos > **Miranda Ebro** (Miranda de Ebro), **Mena Harana** (Valle de Mena)...

- Historia-lanetan edo eleberrietan erabil daitezkeenak:

Ansó: **Berari**; Huesca: **Oska**; Gijón: **Kixoi**...

- Euskal jatorriko inguruko izenak, euskal grafiaz erabil daitezkeenak:

Ezcaray: **Ezkarai** (Errioxa); Ochánduri: **Otxanduri** (Errioxa); Herrera: **Olaerrea** (Burgos)...

Hurrengo arauan, Espainia eta Frantziako eskualdeen izenak euskaraz idaztean kontuan hartu beharreko irizpide batzuk eman ziren (151. araua), eta zerrenda labor bat erantsi zen (euskal exonimoa dutenak: *Jazetania*, *Bearno*, *Bigorra*, *Ardenak*, *Landak*; euskal exonimorik ez dutenak: *Alcarria*, *Bureba*, *Empordà*, *Champagne*, *Médoc*, *Périgord*...).

Ondoren, Europako leku-izenak eman ziren, hiru arautan (2008-2010 bitartean): *Europako eskualde historiko-politiko nagusiak* (154. araua), *Europako hiriak* (157. araua) eta *Europako toponimia fisikoa* (159. araua). Erabilera-maiztasun handiko izenak dira: egunero agertzen da haietako bat baino gehiago komunikabideetan eta turismo-iragarkietan. Halaber agertzen dira eskola-liburuetan eta Europako historiari eta arteari buruzko irakasgaietan. Eta beharrezkoa zen izen horien grafia finkatzea. Haietako asko, gainera, ez dira berdin idazten hizkuntza guztietan.

Adibidez, nederlanderaz *Vlaanderen* idazten den Belgikako eskualdea *Fiandre* da italieraz; *Flandern*, danieraz, alemanez eta suedieraz; *Flander*, finlandieraz; *Flandes*,

gaztelaniaz eta katalanez; *Flandra* errumanieraz; *Flandre*, frantsesez; *Flanders*, ingelesez; *Flandres*, portugesez; *Flandria*, estonieraz, hungarieraz eta polonieraz; *Flandry*, txekieraz...

Eta euskaraz ere era batera baino gehiagotara idatzi da: *Flandes*, Mitxelena, Mendiburu eta Iztuetaren idazlanetan; *Flandres*, berriz, Lapitzen eta Piarres Etxeberriren obretan; eta *Flandria* ageri da Miranderen eta Txillardegiren idazkietan. 2000. urteaz geroztik argitaratutako lanetan ere nabari zen batasunik eza: *Flandria* idatzi zuten Piarres Xarritonek, Joan Mari Lekuonak, Josu Zabaletak, Pablo Sastrek, Koro Navarra, Juan Martin Elexpuruk eta Koldo Izagirrek; *Flandes*, berriz, Andu Lertxundik, Aingeru Epaltzak, Patziku Perurenak, Iñigo Aranbarrrik, Felipe Juaristik, Jon Alonsok eta Iñaki Mendigurenek. Eta *Flandres* idatzi zuen Aurelia Arkotxak. *Flandes* (333 aldiz) eta *Flandria* (423 aldiz) ageri zen *Euskaldunon Egunkarian*; *Flandria*, berriz, *Herria* aldizkarian. Euskarazko entziklopedietan ere ez zegoen erabateko batasunik.

Arauetan, irizpide historiko-politikoen izenak azaltzeaz gainera, zerrenda luzeak eman ziren (430 eskualde historiko-politikoen, 225 hiri-izen eta 450 toponimo fisiko).

EUSKARA ¹	GAZTELANIA	FRANTSESA	INGELES	JATORRIZKO IZENA ²	ESTATUA ³
Abruzzo	Abruzos (los)	Abruzzes (les)	Abruzzi / Abruzzo	Abruzzo	Italia
Adigea (Adigeako Errepublika)	Adiguesia	Adyguèe	Adygea	Республика Адыгея (errusiera) / Адыгэ Республик (adigera)	Errusia
Aga-Buriatia	Buriatos de Aguiinskoye / Aga Buriàtia	Aga-Bouriatie	Agin-Buryat Okrug / Aga Buryatia	Агинский-Бурятский округ (errusiera) / Агын Буриадай округ (buriatera)	Errusia
Akaia	Acaya	Achaïe	Achaea	Ἀχαΐα [Achaia]	Grezia

157. araua. *Europako hiriak* arauaren erakusgarria

EUSKARA	JATORRIZKOA	GAZTELANIA	FRANTSESA	INGELESA	ESTATUA
's- Hertogenbosch	's-Hertogenbosch/Den-Bosch	's-Hertogenbosch (antzin-a: <i>Bolduque</i>)	Bois-le-Duc	s-Hertogenbosch	Herbehereak
Abakan	Абака́н	Abakán	Abakan	Abakan	Errusia
Agrigento	Agrigento	Agrigento	Agrigente	Agrigento	Italia
Akisgran/Aachen²	Aachen	Aquisgrán	Aix-la-Chapelle	Aachen (antzina: <i>Aix-la-Chapelle</i>)	Alemania
Algeciras	Algeciras	Algeciras	Algésiras	Algeciras	Espania
Anadyr	Ана́дырь	Anádyr	Anadyr	Anadyr	Errusia
Ancona	Ancona	Ancona	Ancône	Ancona	Italia
Arkhangelsk	Арха́нгельск	Arjángelsk (antzina, <i>Arkángel</i>)	Arkhangelsk / Arkhanguelsk	Arkhangelsk (antzina, <i>Archangel</i>)	Errusia
Asis	Assisi	Asís	Assise	Assisi	Italia
Astrakhan	Астраха́нь	Astracán / Astrakán	Astrakhan	Astrakhan	Errusia
Augsburg	Augsburg	Augsburgo	Augsbourg	Augsburg	Alemania
Babruisk	Ба́бруйск	Babruisk	Babrouïsk / Bobrouïsk	Babruysk / Bobruisk	Bielorrusia
Barnaul	Барна́ул	Barnaul	Barnaoul	Barnaul	Errusia
Benevento	Benevento	Benevento	Bénévent	Benevento	Italia
Bergamo	Bergamo	Bérgamo	Bergame	Bergamo	Italia

154. araua. *Europako eskualde historiko-politiko nagusiak* arauaren erakusgarria

Euskaraz	jatorrizko izena(k)	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Aar [Aar ibaia]	Aar (frantsesa) Aare (alemana)	Aar	Aar	Aar
Adige [Adige ibaia]	Adige(italiera)	Adigio	Adige	Adige
Adriatikoa / Itsaso Adriatikoa	Mare Adriatico (italiera) Deti Adriatik (albaniera) Jadransko morje (esloveniera)	mar Adriático	mer Adriatique	Adriatic Sea
Aiguilles Rouges [Aiguilles Rouges mendiak]	Aiguilles Rouges (frantsesa)	Agujas Rojas	Aiguilles Rouges	Aiguilles Rouges
Ajoko lurmuturra	cabo de Ajo (gaztelania)	cabo de Ajo	cabo de Ajo	
Alborango itsasoa	mar de Alborán (gaztelania)	mar de Alborán	mer d'Alboran	Alboran Sea
Aldan [Aldan ibaia]	Алдан (errusiera)	Aldan	Aldan	Aldan
Alexandretako goikoa / Iskenderungo goikoa	Ískenderun Kõrfezi (turkiera)	golfo de Iskenderun / golfo de Alejandreta	golfe d'Iskenderun / golfe d'Alexandrette	Gulf of Iskenderun / Gulf of Alexandretta

157.araua. *Europako hiriak* arauaren erakusgarria

Beste alfabetoak

Leku-izen garrantzitsuen bila Europako ekialderantz egin ahala, beste arazo batekin egiten da topo: Errusia, Bulgaria, Bielorrusia eta Ukrainako leku-izenak, adibidez, alfabeto zirilikoa idazten dira. Beraz, alfabeto horretako izenak —izen arruntak zein leku-izenak edo pertsona-izenak— gure alfabetora ekarri behar dira; hau da, izen horiek transliteratu² edo transkribatu³ behar dira. Hobe litzateke alfabeto zirilikotik alfabeto latinora aldatzeko nazioarteko sistema bat izatea eta alfabeto latinoan baliatzen duten hizkuntza guztietan hura erabiltzea.

² Transliterazioa prozedura hertsia eta normalizatua da, idazkera-sistema baten grafema bakoitzari beste idazkera-sistema bateko grafema bat edo grafema-talde bat esleitzen diona, ahoskera dena dela; hau da, teoriarik ez dago hizkuntza jakin bati lotua, alfabeto bati lotua baizik. Horrek esan nahi du alfabeto hori erabiltzen duen edozein hizkuntzarentzat baliagarria dela.

³ Transkripzioa ez da transliterazioa bezain sistema hertsia, eta helburu-hizkuntza bakoitzari lotua dago: jatorri-hizkuntzaren fonetika ahalik eta erarik zehatzenean jasotzea du helburu. Horrek esan nahi du sistema fonetiko-fonologiko bera edo bertsua duten hizkuntzentzat baino ez duela balio transkripzio bakoitzak.

Eta bada horrelakorik, bat baino gehiago ere bai. Berriena eta nazioartekoena ISO 9 estandarra da, alfabeto zirilikoa erabiltzen duten hizkuntza eslaviarren zein ez-eslaviarren karaktereak alfabeto latindarrera aldatzeko sortua. Diakritikoak baliatuz, karaktere ziriliko bakoitzari karaktere latindar baliokide bat esleitzen dion sistema unibokoa da. Horrek esan nahi du ISO 9 sistemaren bidez egindako transliterazio bat alfabeto zirilikora zehatz-mehatz eraman daitekeela atzera —alderantzizko transliterazioa—, hutsik egin gabe.

Oso zehatza da, baina ez du lortu sustraitzerik hizkuntza nagusietan, zeinu diakritiko ugari erabiltzen baititu (**ǣ, ǝ, ǣ, ǝ, ǣ, ǝ, ǣ, ǝ, ǣ, ǝ, ǣ, ǝ**). Horregatik, hizkuntza nagusietan ez dira nazioarteko sistemak erabiltzen, eta hizkuntza bakoitzak bere sistema(k) sortu d(it)u, hizkuntza horietako bakoitzean letrak nola ahoskatzen diren oinarriztat harturik: transkripzio praktikoa, alegia. Horren ondorioa transkripzio-aniztasuna da.

Adibidez, Errusiako **Челя́бинск** hiri-izena edo **Горбачёв** pertsona-izena honela idatzi behar dira ISO 9 nazioarteko estandarraren arabera:

Челя́бинск = Čeljabinsk; **Горбачёв** = Gorbačëv

Hala ere, gure inguruko hizkuntzetan ez da hori erabiltzen, eta hizkuntza bakoitzak bere sistema du:

errusiera	ingeleza	gaztelania	frantsesa	alemana	katalana
Челя́бинск	Chelyabinsk	Cheliábinsk	Tcheliabinsk	Tscheljabinsk	Txeliabinsk
Горбачёв	Gorbachev	Gorbachov	Gorbachev	Gorbatschow	Gorbatxov

Transkripzio praktikoaren helburua hau da: jatorriz alfabeto batean idatzitako izenak bigarren alfabeto batera aldatzea, bigarren alfabeto hori erabiltzen duten irakurleek beren irakurtze-ohiturak nabarmen hautsi edo behartu gabe irakurri ahal izan ditzaten. Horregatik, euskararako transkripzio praktikoa eman zuen Euskaltzaindiak 2009an, 156. arauan. Bide hori erabiltzen ari zen jada 1990eko hamarkadan euskarazko entziklopedietan eta *Euskaldunon Egunkarian* —eta *Berriaren* geroago—, eta bide horri heldu zion Akademiak, irizpideak azalduz, eredu zehaztuz eta informazio osagarria eskainiz.⁴

⁴ Sistema prestatzeko, Ivan Igartua eslavistaren laguntza izan zuen Akademiak.

Errusiera	eu	es	fr	en	ca	ISO 9
Ё, ё (1) Горбачёв Хрущёв	o Gorbatxov Khrustxov	o Gorbachov Jruschov	e Gorbatchev Khrouchtchev	e Gorbachev Khrushchev	o Gorbatxov Khrusxov	ë Gorbačëv Hrušëv
(2) Пётр Потёмкин Орёл Королёв	io Piotr Potiomkin Oriol Koroliiov	io Piotr Potiomkin / Potemkin Oriol / Oriol	io Piotr Potemkine / Potiomkine Oriol / Oriol Koroliiov	yo, e Pyotr Potyomkin Oryol / Orel Korolyov / Korolev	io Piotr Potiomkin Oriol Koroliiov	ë Pëtr Potëmkin Orel Korolëv
Ж, ж Нижний Воронеж Брѣжнев Живаго	zh Nizhni Voronezh Brezhnev Zhivago	zh Nizhni Voronezh Brëzhnev Zhivago	j Nijni Voronej Brejnev Jivago	zh Nizhny Voronezh Brezhnev Zhivago	j Nijni Voronej Brëjnev Jivago	ž Nižnij Voronež Brëžnev Živago

(1) ж, ч, ш eta щ letren ondoren.

(2) gainerako kontsonanteen ondoren, hitz-hasieran, bokal artean eta ь edo ъ ondoren.

Hala, zehaztuta gelditu zen nola idatzi euskaraz bulgarierazko, bielorrusierazko, errusierazko eta ukrainerazko izenak, hala leku-izenak (*Jalta, Sotxi, Txemobyl, Karatxai-Txerkesia, Txukotka, Kamtxatka...*) nola pertsona-izenak (*Andrei Sakharov, Anton Txehov, Boris Jeltsin, Josif Stalin, Maria Xarapova, Nikita Khrustxov, Mikhail Gorbatxov...*).

Beste hainbeste egin zuen Euskaltzaindiak 2011n georgieraren, armenieraren eta arabieraren alfabetoetarako, ez baitago haietarako nazioarteko transkripzio praktikorik eta hizkuntza bakoitzak bere sistema erabiltzen baitu. Bi arautan eman zuten: *Georgieraren eta armenieraren alfabetoetan idatzitako izenak euskarara aldatzeko transkripzio-sistema* (163. araua) eta *Arabieraren alfabetoan idatzitako izenak euskarara aldatzeko transkripzio-sistema* (165. araua).

georgiera	euskara	Georgiako sistema naz.	ISO 9984	BGN	IPA
ა	a	a	a	a	[ɑ]
ბ	b	b	b	b	[b]
გ	g	g	g	g	[g]
დ	d	d	d	d	[d]
ე	e	e	e	e	[ɛ]
ვ	v	v	v	v	[ʋ]
ზ	z	z	z	z	[z]
თ	t	t	t'	t'	[tʰ]
ი	i	i	i	i	[i]
კ	k	k'	k	k	[kʰ]
ლ	l	l	l	l	[l]

Armeniera xehea / larria	euskara sinplifikatua	ISO 9985	BPG/PCGN	ingeles sinplifikatua	Ahoskera ekialdeko armenieran
Ա / ա	a	a	a	a	[ɑ]
Բ / բ	b	b	b	b	[b]
Գ / գ	g	g	g	g	[g]
Դ / դ	d	d	d	d	[d]
Ե / ե	e	e	e	e	[ɛ]
	je [hitz-has.]		ye [hitz-has.]	ye [hitz-has.]	[je] [hitz-has.]
Զ / զ	z	z	z	z	[z]
Է / է	e	ē	e	e	[ɛ]
[hitz-has. soilik]					
Ը / ը	e	ë	y	e	[ə] ¹
Թ / թ	t	t'	t'	t	[tʰ]
Ճ / ճ	zh	ž	zh	zh	[ʒ]

163. araua. *Georgieraren eta armenieraren alfabetoetan idatzitako izenak euskarara aldatzeko transkripzio-sistemak arauaren erakusgarria*

Arabiera 1 : bakarturik ; 2 : hitz- bukaeran ; 3 : tartean ; 4 : hitz- hasieran				Letra- izena eta fonetika (IPA)	ISO 233 DIN 31635	UN BGN- PCGN ALA-LC	en (sinpl.)	es (EFE)	fr Beirut, B aldaera (sinpl.)	de (Wikepe dia)	ca (IEC, 1989) sinpl.	Euskara
1	2	3	4									
ب	ب	ب	ب	bā' /b/	b	b	b	b	b	b	b	b
ت	ت	ت	ت	tā' /t/	t	t	t	t	t	t	t	t
ث	ث	ث	ث	thā' /θ/	ʔ	th	th	z	th	th	th	th
ج	ج	ج	ج	jīm ʔaʒ/ / /g/	ǧ	j	j	y/ch	dj [dj, j]	dsch/d dsch	j	j
ح	ح	ح	ح	hā' /h/	h	h (UN) h (ALA- LC)	h	h	h [h]	h	h	h h (hasperen dua)
خ	خ	خ	خ	khā' /x/	h (ISO) h (DIN)	kh	kh	j	kh	ch	kh	kh

165. araua. Arabieraren alfabetoan idatzitako izenak euskarara aldatzeko transkripzio-sistema arauaren erakusgarria

Europako leku-izenekin amaitzeko, Anatolia eta Hego Kaukasoko toponimia eman zen 2011n, 162. arauan. Turkia, Azerbaijan, Georgia eta Armenia estatuetako leku-izen nagusiak jaso ziren, eta, turkiera eta azerbaijanera idazteko erabiltzen den alfabeto latinoan dauden grafema berezien kasuan (< ğ >, < ı >, < ş > eta < ə >), Europako mendebaldean erabiltzen diren teklatueta oso eskura ez daudenez eta gure kultura ingurunean grafema horiek arrotzak gertatzen direnez, arauak zehazten du onargarria dela grafema horien ordezkari < g >, < i >, < s > eta < a > grafemak erabiltzea —sinplifikazioak egitea, alegia— testu ez-espezializatueta eta dibulgazio-testueta. Adibidez, **Erdoğan** jatorrizko deitura **Erdogan** idaztea eta **İzmir** eta **Diyarbakır** jatorrizko leku izenak **Izmir** eta **Diyarbakir** idaztea. Dena dela, arauak zehazten du idazkera jaso zainduko testu espezializatueta (esate baterako, entziklopedietan) komeni dela jatorrizkoari atxikitzea.

Europako toponimia arautu ondoren, gainerako kontinenteetako leku-izen nagusien euskarazko izenak eman ziren, 7 arautan, 2011-2012 bitartean:

- (164. araua) *Ekialde Hurbileko eta Ipar Afrikako toponimia* (319 leku-izen)

Aqabako golkoa, Aswan, Bengazi, Falluja, Kabilia, Nasiriya, Negev basamortua, Ramallah...

- (167. araua) *Saharaz hegoaldeko Afrikako toponimia* (49 leku-izen)

Esperantza Oneko lurmuturra, Kabinda, Rift Haran Handia, Timbuktu...

- (168. araua) *Afrika kolonialeko toponimia* (48 leku-izen)

Ekuatore Afrika Frantsesa, Kongo Belgikarra, Sudan Anglo-egiptoarra...

- (169. araua) *Ozeaniako toponimia* (73 leku-izen)

Australiako Badia Handia, Hebrida Berriak, Koral Hesi Handia, Sydney...

- (170. araua) *Amerikako toponimia* (237 leku-izen)

Aintzira Gazi Handia, Columbia Britainiarrak, Kalifornia Beherea, Heriotzaren harana, Mendi Harritsuak, Pazko uhartea, San Frantzisko, Ternua...

- (171. araua) *Asiako toponimia* (331 leku-izen)

Balutxistan, Hindustan, Indus ibaia, Itsaso Horia, Kalkuta, Kaxmir, Kotxintxina, Mantxukuo, Maxhad, Punjab, Quetta...

- (172. araua) *Itsaslasterren izenak, itsasgune batzuen izenak eta Antartikako toponimia* (63 leku-izen)

Golkoko itsaslasterra, Itsaslaster Zirkunpolar Antartikoa; Box Irlandarra, Sole Handia / Grande Sole; Maud Erreginaren Lurrealdea, Weddell itsasoa...

Leku-izenen arloko azken araua *Astroen izenak* izan zen (173. araua), 2013an emana. Astro-mota bakoitza izendatzeko oinarriak zein diren zehaztu (zer astro-motatan egokitzen den izenaren grafia eta egokitzeko irizpideak zein diren, zer astro-motatan ez diren egokitzen izenak eta zer astro-motatan itzultzen diren izenak) eta astro ezagunenen izenak ematen dira sailka: planetak, sateliteak, izarrak, konstelazioak, nebulosak, galaxiak, asteroideak, kometak, izar iheskorrak... 355 astro-izen guztira. Bide batez, izarrak izendatzeko alfabeto grekoaren letren izenak erabiltzen direnez (*Alfa Centauri, Beta Orionis, Epsilon Canis Majoris...*), alfabeto grekoaren letren euskarazko izenak ezarri ziren arauan (gero, *Euskaltzaindiaren Hiztegi* ere eraman ziren); horretaz gainera, zodiakoko hamabi konstelazioen latinezko izenekin batera izen horien itzulpenak eta egokitzapenak erabiltzen

direnez, astrologian batez ere, zodiakoko konstelazio eta zeinuen euskarazko izenak ere finkatu ziren arauan.

larria	xehea	grekoa	euskara	gaztelania	frantsesa	ingeleza
A	α	Άλφα	alfa	alfa	alpha	alpha
B	β	Β βήτα	beta	beta	bêta	beta
Γ	γ	Γάμμα	gamma	gamma	gamma	gamma
Δ	δ	Δέλτα	delta	delta	delta	delta
E	ε	Έψιλον	epsilon	épsilon	epsilon	epsilon
Z	ζ	Ζήτα	zeta	dseda	zêta/dzêta	zeta
H	η	Ήτα	eta	eta	êta	eta
Θ	θ	Θήτα	teta	zeta	thêta	theta

Euskara	Sinboloa	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa	Alemana	Italiera
Aquarius / Akuarioa		Acuario	Verseau	Aquarius	Wassermann	Aquario
Aries / Aharia		Aries	Bélier	Aries	Widder	Ariete
Cancer / Karramarroa		Cáncer	Cancer	Cancer	Krebs	Cancro
Capricornus / Kaprikornioa		Capricornio	Capricorne	Capricorn	Steinbock	Capricorno
Gemini / Bikiak		Géminis	Gémeaux	Gemini	Zwillinge	Gemelli

173. araua. *Astroen izenak* arauaren erakusgarriak

Pertsona-izenak eta mitologia

Exotoponimia bukatuta, exoantroponimia eta mitologia lantzeari heldu zion Exonomastika batzordeak, bere lan-programari jarraituz. Ordena kronologikoa ezarri zen izenak lantzeko: lehenik, Antzinateko izenak.

Baziren bi oinarri garrantzitsu, 1997an eta 1998an ezarriak: *Santutegiko izen ohi-koenak* (66. araua) eta *Latin eta greziar pertsona-izen klasikoak euskaraz emateko irizpideei buruzko erabakia* (76. araua). Arau horietan zehaztu ziren izen klasikoak euskaraz idazteko irizpideak, baina baziren, hala ere, zalantza sortzen zuten pertsona-izen asko. Beharrezkoa zen, beraz, irizpide horiek garatzea eta zenbait puntutan osatzea. Lan hori eginda osatu ziren Antzinateko pertsona-izenen arauak. Lau arau eman ziren 2014-2015 bitartean:

- (175. araua) *Antzinateko pertsona-izenak eta izen mitologikoak (I)*. Mesopotamia, Mediako Inperioa, Akemenestar Inperioa eta Lidia (60 izen)
- (176. araua) *Antzinateko pertsona-izenak eta izen mitologikoak (II)*. Antzinateko Egipto (44 izen)
- (177. araua) *Antzinateko pertsona-izenak eta izen mitologikoak (III)*. Bibliako pertsona izenak (202 izen)
- (179. araua) *Bizantziar Inperioko pertsona-izenak* (59 izen)

Izen garrantzitsu ugari daude zerrenda horietan, historia-liburuetan agertzen eta eskoletan ikasten baitira. Haietako asko eta asko tradiziodunak dira, eta haien grafia aldatu egiten da hizkuntza batetik bestera. Adibidez:

Ziro (es, it, pt *Ciro*; fr *Cyrus*; en *Cyrus*; ca *Cir*; de *Kyros*)

Keops (es *Keops*; fr *Khéops*; en, de *Cheops*; ca *Kheops*; it *Cheope*; pt *Quéops*)

Elias (es *Elias*; fr **Élie**; en *Elijah*; ca *Elies*; it *Elia*; de *Elija*)

Eta euskaraz, tradizioan, ez dira beti berdin idatzi. Adibidez:

Samson (B. Larregi, Zerbitzari, J. Duvoisin eta J. Etxeberry Ziburukoa)

Sanson (K. Mitxelena, F. I. Lardizabal, F. Arresebeitia, M. Elizanburu, J. Barbier, Axular, R. Olabide, P. A. Añibarro. A. Mihura, J. Lizarraga Elkanokoa, D. Intza eta B. Madariaga)

Horregatik, beharrezkoa zen irizpideak zorroztea eta izen horien grafia finkatzea.

Euskara	Nazioarteko transkripzio jasoa	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Asurbanipal	Aššur-bāni-apli	Asurbanipal / Ashurbanipal / Assurbanipal	Assourbanipal / Assour-bani-apli	Ashurbanipal / Assurbanipal / Asurbanipal
Asurnasirpal	Aššur-nāšir-apli	Ashur-nasir-pal / Asurnasirpal	Assournazirpal / Assur-Nazirpal	Ashurnasirpal
Gudea	Gudea	Gudea	Gudea / Goudéa	Gudea
Hammurabi	Hammurabi	Hammurabi	Hammurabi / Hmmourabi	Hammurabi
Manixtuxu	Maništušu	Manishutusu	Manishtusu / Man-İstusu / Manishtusu / Manishtousou	Manishtushu
Nabonasar	Nabû-nāšir	Nabonasar	Nabonassar	Nabonassar
Nabonides	Nabû-nā'id	Nabonido / Nabónides	Nabonide	Nabonidus / Nabonides
Nabopolasar	Nabu-apla-usur	Nabopolasar	Nabopolassar	Nabopolassar
Nabukodonosor	Nabû-kudurri-ušur	Nabucodonosor	Nabuchodonosor	Nebuchadnezzar

175. araua. Antzinateko pertsona-izenak eta izen mitologikoak (I). Mesopotamia, Mediako Inperioa, Akemenestar Inperioa eta Lidia arauaren erakusgarria

Euskara	Transliterazio jaso edo grekoa	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Akenaton edo Amenofis IV.a (jasoa: Amenhotep IV.a)	ʒḥ n Jtn / Jmn ḥtp	Akenatón / Amenofis IV / Amenhotep IV	Amenhotep IV / Aménophis IV / Akhénaton	Akenaton / Akhenaten / Amenhotep IV / Amenophis IV
Amenemhat I.a	Jmn-m-ḥ3.t	Amenemhat I / Sehetepibra Amenemhat	Amenemhat Ier	Amenemhat I / Amenemhet I
Amenofis III.a (jasoa: Amenhotep III.a)	Jmn ḥtp	Amenofis III / Amenhotep III	Aménophis III / Amenhotep III	Amenophis III / Amenhotep III
Amosis I.a (jasoa: Ahmoze)	J ^s ḥ ms(j.w)	Amosis I	Ahmôsis Ier	Amosis I / Ahmoze I
Apofis I.a (jasoa: Apopi edo Ipepi)	lpp(i)	Apofis I / Apepi	Apophis Ier / Apopi Ier	Apophis / Apepi / Ipepi
Berenize	Βερενίκη	Berenice I	Bérénice Ire	Berenice I
Djoser edo Zoser	Ḍsr-jt	Zoser / Dyeser	Djésér / Djoser	Djoser / Djoser / Zoser
Hatxepsut	Ḥ3.t-špsw.t	Hatshepsut	Hatchepsout	Hatshepsut / Hatchepsut

176. araua. Antzinateko pertsona-izenak eta izen mitologikoak (II). Antzinateko Egipto arauaren erakusgarria

Euskara	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Herodias	Herodías	Hérodiade / Hérodiás	Herodias
Hiram I.a	Hiram I	Hiram I ^{er}	Hiram I
Holofernes	Holofernes	Holopherne	Holofernes
Isaak	Isaac	Isaac	Isaac
Isaias	Isaías	Isaïe / Ésaïe	Isaiah
Isakar	Isacar	Issachar	Issachar
Ismael	Ismael	Ismaël	Ishmael
Israel	Israel	Israël	Israel
Jafet	Jafet	Japhet	Japheth
Jahveh¹	Yahveh / Yavé	Yahweh / Yahvé	Yahweh
Jairo	Jairo	Jairus	Jairus
Jakue² Alfeorena edo Jakue Txikia	Santiago, hijo de Alfeo / Santiago el Menor	Jacques d'Alphée / Jacques, fils d'Alphée / Jacques le Mineur	James, son of Alphaeus / James The Less
Jakue³ Zebedeorena edo Jakue Nagusia	Santiago de Zebedeo / Santiago el Mayor	Jacques de Zébédée / Jacques le Majeur	James, son of Zebedee / James the Greater

177. araua. Antzinateko pertsona-izenak eta izen mitologikoak (III). Bibliako pertsona-izenak arauaren erakusgarria

Euskara	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa	Latina / Grekoa
Alexio I.a Komneno	Alejo I Comneno	Alexis I ^{er} Comnène	Alexios I Komnenos	<i>Alexius I Comnenus</i> Ἀλέξιος Α' Κομνηνός
Androniko I.a Komneno	Andrónico I Comneno	Andronic I ^{er} Comnène	Andronikos I Komnenos	<i>Andronicus I Comnenus</i> Ἀνδρόνικος Α' Κομνηνός
Artabasdo	Artabasdo	Artabasde	Artabasdos	<i>Artabasdos</i> Ἀρτάβασδος
Basilio II.a Bulgaroktonoa²	Basilio II Bulgaróctono	Basile II le Bulgaroctone	Basil II Boulgaroktonos	<i>Basilius II Bulgaroctonus</i> Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος
Basilio Mazedoniarra	Basilio Augusto el Macedonio	Basile I ^{er} le Macédonien	Basil I the Macedonian	<i>Basilius I Macedonius</i> Βασίλειος Α' ὁ Μακεδὼν

179. araua. Bizantziar Inperioko pertsona-izenak arauaren erakusgarria

Antzinateko pertsona-izenen grafia arautu ondoren, Erdi Aroko, Errenazimentuko eta gaur egungo pertsona-izenen azterketari ekin zitzaion, 2015-2018 bitartean. Lan horren emaitza sei arau hauek izan ziren:

- (180. araua) *Goi Erdi Aroko pertsona-izenak. Germaniar jatorriko pertsona-izenak* (161 izen)
- (181. araua) *Erdi Aroko pertsona-izenak* (129 izen)
- (185. araua) *Errenazimentuko pertsona-izenak* (58 izen)
- (186. araua) *Atzerriko pertsona-izenak. Grafia-irixpideak. Errege-erreginen eta kidekoen kasua* (237 izen)
- (188. araua) *Munduko mitologiako zenbait izen eta Ekialdeko erlijio-sineskeren arloko zenbait pertsona-izen* (40 izen)
- (189. araua) *Amerindiar buruzagien izenak* (29 izen)

Germaniar jatorriko pertsona-izenek izen-multzo handi bat osatzen dute, oso garrantzitsua Erdi Aroko izenetan. Gehienak ez ziren hizkuntza germanikoetatik zuzenean hedatu, latinen bidez baizik, eta latinetik beste hizkuntzetara igaro ziren, grafia moldatuta. Adibidez, latinez *Lotharius* den pertsona-izena honela idazten da gure inguruko hizkuntzetan: *Lothaire* (fr), *Lotario* (es, it), *Lothair* (en), *Lothar* (de), *Lotari* (ca). Beraz, latinetiko egokitzapena hartu zen kontuan euskarazko izenak arautzeko ere. Izenen morfologia aztertuta, kasu bakoitzean euskaraz erabili beharreko grafia zehaztu zen arauan. Gero, izen-zerrendetan, errege-erregina bisigodoak (*Alariko*, *Klotilde*, *Rekaredo*, *Rezesvinto*, *Txindasvinto*, *Witiza*...), frankoak (*Adalberto*, *Brunilda*, *Egberto*, *Erik*, *Karloman*, *Klotario*, *Txildariko*...), bandaloak (*Genseriko*, *Hilderiko*, *Trasamundo*...), sueboak (*Agiulfo*, *Malariko*, *Rekimundo*...) eta ostrogodoak (*Atalariko*, *Teia*, *Vitiges*...) eman ziren.

Erdi Aroko pertsona-izenen arauan, Europako lurralde kristauetako pertsona-izen ezagunak (*Antselmo Canterburykoa*, *Gilen Akitaniakoa*, *Joan Lurgabea*, *Marco Polo*, *Petrarca*, *Rikardo Lehoibihotza*, *Wifredo Iletsua*...) eta kristandadearen eremuaz kanpoko pertsona-izen ospetsuak eman ziren: musulmanen mendeko lurraldeetakoak (*Almanzor* edo *Al-Mansur*, *Averroes* edo *Ibn Ruxd*, *Saladin*...), hebrear kulturakoak (*Abraham ben Ezra*, *Salomon ben Gabirol* edo *Avizebron*, *Yehuda Halevi*...) eta mongolen inperioko buruzagi nagusienak (*Gengis Khan*, *Tamerlan* edo *Timur*, *Txagatai*...). Haietaz gainera, literatura arturikoan ageri diren pertsonaia nagusiak (*Isolda*, *Joanes bereterra*, *Lantzelot Aintzirakoa*...) eta *Mila gau eta bat*

gehiago obrari lotutako pertsona-izen nagusiak ere eman ziren (*Aladin, Xeherezade, Zubaida...*).

Errenazimentuko pertsona nagusien zerrenda eman zen hurrengo arauan, aski garai nahasia baita izenei dagokienez. Izan ere, tokian tokiko hizkuntzak gero eta toki handiagoa hartuz joan ziren inprenta agertzearekin batera. Alabaina, pertsona askoren izenak latinizatu egiten ziren oraindik. Horregatik, garai hartan, jatorrizko izenekin batera, latinezko izenak ere agertzen dira; tokian tokiko grafia-aldaerak ere gertatzen dira, latinizatutako izenetatik abiatuta egokitzen baitziren, batzuetan, pertsona-izen horiek beste hizkuntza batzuetara pasatzean, adibide hauetan ikus daitekeen moduan:

izen latinizatua	<i>Ioannes Calvinus</i>	<i>Christophorus Columbus</i>	<i>Nicolaus Copernicus</i>
alemana	<i>Johannes Calvin</i>	<i>Christoph Kolumbus</i>	<i>Niklas Koppemigk</i>
frantsesa	<i>Jean Calvin</i>	<i>Christophe Colomb</i>	<i>Nicolas Copernic</i>
gaztelania	<i>Juan Calvino</i>	<i>Cristóbal Colón</i>	<i>Nicolás Copérnico</i>
hungariera	<i>Kálvin János</i>	<i>Kolumbusz Kristóf</i>	<i>Nikolausz Kopernikusz</i>
ingeleza	<i>John Calvin</i>	<i>Christopher Columbus</i>	<i>Nicolaus Copernicus</i>
italiera	<i>Giovanni Calvino</i>	<i>Cristoforo Colombo</i>	<i>Niccolò Copernico</i>
katalana	<i>Joan Calví</i>	<i>Cristòfor Colom</i>	<i>Nicolau Copèrnic</i>
letoniera	Žans Kalvins	<i>Kristofors Kolumbs</i>	<i>Nikolajs Koperniks</i>
nederlandera	<i>Johannes Calwijn</i>	<i>Christoffel Columbus</i>	<i>Nicolaas Copernicus</i>
poloniera	<i>Jan Kalwin</i>	<i>Krzysztof Kolumb</i>	<i>Mikołaj Kopernik</i>
portugesa	<i>João Calvino</i>	<i>Cristóvão Colombo</i>	<i>Nicolau Copérnico</i>

Arauan, Errenazimentuko izen garrantzitsuenak eman ziren: *Albrecht Dürer, Erasmo Rotterdamgoa, Jeronimo Bosch, Joan Kalbino, Kristobal Kolon, Magallaes, Martin Lutero, Nikolas Koperniko...*

Euskara	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Albrecht Dürer	Alberto Durero	Albrecht Dürer	Albrecht Dürer
Aldo Manuzio	Aldo Manuzio	Alde Manuce / Alde l'Ancien	Aldus Manutius

Euskara	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Alexandro Farnese	Alejandro Farnesio	Alexandre Farnèse	Alexander Farnese
Alonso Ertzilla ¹	Alonso de Ercilla	Alonso de Ercilla	Alonso de Ercilla
Ameriko Vespuzio (jatorrizko izena: Amerigo Vespucci)	Américo Vespuccio	Améric Vespuce / Amerigo Vespucci	Amerigo Vespucci
Andrea Alciato (Alciati ere deitua)	Andrea Alciato / Alciati	André Alciat	Andrea Alciato / Alciati
Andres Vesalio	Andrés Vesalio	André Vésale	Andreas Vesalius

185. araua. *Errenazimentuko pertsona-izenak* arauaren erakusgarria

Kanpoko pertsona-izenen azterketa kronologikoaren azken arauan, Aro Modernotik gaur arteko pertsona-izenak hartzen dira kontuan. Eta irizpide nagusia garbi ezartzen da:

Gaur egun, gure kultura-ingurune zabalean, kanpoko pertsona-izenen grafia ez da aldatzen. Hori da irizpide nagusia gure inguruko hizkuntzetan, bai eta euskaran ere. Alegia, *Marie Curie*, *Adolf Hitler*, *Hillary Clinton* edo *Italo Calvino* beren jatorrizko grafia horrekin idazten dira euskaraz, abizenen grafia aldatu gabe eta ponte-izenen euskal ordainak erabili gabe (*Maria Kurie, *Adolfo Hitler, *Hilaria Klinton, *Italo Kalbino).

Irizpide nagusia ezarri ondoren, salbuespenak zein diren zehazten da: aita santuak eta errege-erreginak. Hala ere, errege-erreginen izenei dagokienez, nazioartean oso errotuta zegoen tradizio hori ahulduz joan da azken urteetan. Gaur egun, hizkuntza batzuetan erabat desagertu da izena egokitzeko tradizio horren aplikazioa azken urteotako errege-erreginen izenei dagokienez; beste hizkuntza batzuetan, aldatze bidean dago, eta beste batzuetan, azkenik, sendo iraun du gaur egun arte. Arauan, zehazki aztertu ziren gaztelaniaren eta frantsesaren jokaera eta joerak, eta euskararen gaur egungo erabilera ere bai. Eta ondorioztatu zen gaur egungo erabilera ez zegoela bateratuta: euskal entziklopedien eta euskal hedabideen jokaerak ez zetozen bat. Errealitate nahasi horren aurrean, Euskaltzaindiak bere iritzia plazaratzea eta gomendio bat ematea erabaki zuen. Hona hemen:

Euskaltzaindiak errege-erreginen izenen euskarazko idazkerari buruz ematen duen gomendioa

1- Europako errege-erregina **historikoen** izenak, oro har, **euskal grafiara egokituta** idazten dira, santu-santen izenak egokitzen diren bezala eta gure inguruko hizkuntzetan ere ohitura den moduan. Adibidez, *Gilelmina I.a Herbehereetakoa* (jatorrizko izena: *Wilhelmina*; gaztelaniaz, *Guillermina*; frantsesez: *Wilhelmine*; ingelesez: *Wilhelmina*); *Filipe II.a Espainiakoa* (jatorrizko izena: *Felipe*; frantsesez: *Philippe*; ingelesez: *Philip*); *Henrike IV.a Frantziakoa* (jatorrizko izena: *Henri*; gaztelaniaz: *Enrique*; ingelesez: *Henry*).

Dena dela, Europako iparraldeko erresumetakoak, ezezagunagoak edo baitzaizkigu, ez egokitzea da joera nagusia. Adibidez, Eskandinaviako *Harald* edo *Magnus*, edo Eskoziako *Duncan* edo *Malcolm*.

2- Errege-erregina **garaikideen** kasuan, berriz, haien jatorrizko izenak **ez dira egokitzen**; hau da, jatorrizkoan bezala idazten dira. Zehazki, Bigarren Mundu Gerraren amaieraz geroztik (**1945az geroztik**) errege edo erregina bihurtu direnen izenak ez dira egokitzen. Adibidez, *Elizabeth II.a Erresuma Batukoa*, *Felipe VI.a Espainiakoa*, *Beatrix Herbehereetakoa*.

Arauan, irizpideak eta erabilera-gomendioa emateaz gainera, Europako Erdi Aro klasikoko eta geroztiko errege-erreginen izenak lurraldeka eta ordena kronologikoan eman ziren (sistematikoki bildu ziren Aragoi, Gaztela, Espainia, Frantzia, Portugal eta Ingalaterrako errege-erreginak; gainerako erresumei dagokienez, nagusi batzuk baino ez ziren jaso).

Euskara	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Ramiro I.a Aragoikoa	Ramiro I de Aragón	Ramire I ^{er} d'Aragon	Ramiro I
Antso Ramiritz	Sancho Ramírez	Sanche I ^{er} d'Aragon / Sancho Ramirez	Sancho Ramírez
Petri I.a	Pedro I	Pierre I ^{er}	Peter I
Alfontso I.a edo Alfontso Borrokalaria	Alfonso I de Aragón el Batallador	Alphonse I ^{er} d'Aragon le Batailleur	Alfonso I the Battler / the Warrior
Ramiro II.a edo Ramiro Monjea	Ramiro II de Aragón el Monje	Ramire II d'Aragon le Moine	Ramiro II the Monk

Euskara	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Petronila Aragoikoa	Petronila de Aragón	Pétronille d'Aragon	Petronilla
Alfontso II.a edo Alfontso Kastoia edo Alfontso Trobadorea	Alfonso II de Aragón el Casto	Alphonse le Chaste / le Troubadour	Alfonso II the Chaste / the Troubadour
Petri II.a edo Petri Katolikoa	Pedro II el Católico	Pierre II le Catholique	Peter II the Catholic
Jakue I.a edo Jakue Konkistatzailea	Jaime I el Conquistador	Jacques I ^{er} le Conquérant	James I the Conqueror

186. araua. *Atzerriko pertsona-izenak. Grafia-irizpideak. Errege-erreginen eta kidekoen kasua* arauaren erakusgarria (Aragoiko errege-erreginei dagokie)

Atzerriko pertsona-izenen arloa burutzeko, beste bi arau eman ziren:

Munduko mitologiako zenbait izen eta Ekialdeko erlijio-sineskeren arloko zenbait pertsona-izen arauan, Ameriketako zenbait izen mitologiko (*Pachamama, Viracocha, Tlatoc, Manitu...*), mitologia germanikoko eta zeltikoko izen batzuk (*Odin, Thor, Tutatis...*), hinduismoaren jainko-jainkosa nagusi batzuk (*Brahma, Vixnu, Xiva...*) eta mitologia islamikoaren eremuko izen batzuk eman ziren (*Malik, Azrael, Iblis...*). Izen mitologikoez gainera, Asian sortutako erlijio batzuetako pertsona-izen nagusi batzuk ere eman ziren (*Buda, Konfuzio, Zaratustra...*).

Azkenik, *Amerindiar buruzagien izenak* arauan, Ipar Amerikako indiar tribuen buruzagi batzuen izenak (*Zezen Eseri, Bele Txiki, Hodei Gorri...; Cochise, Pocahontas...*) eta inken buruzagi batzuen izenak eman ziren (*Huayna Capac, Pachacutec, Tupac Amaru...*).

Bestelako exonomastika

Leku-izenak eta pertsona-izenak dira exonomastikaren muina. Badira, dena dela, kanpoko izenekin zerikusia duten izen-sail batzuk, gehienbat izen arruntez osatuak baina leku edo pertsonen izenekin zerikusi handia dutenak, hala nola herrien eta etnien izenak, dinastien izenak eta zenbait gizarte-talderen izenak. Izen horiek maiz agertzen ziren pertsona-izen historikoen testuinguruan, eta haien azterketa

sistematikoa ere egin zen 2015-2018 bitartean. Era horretako izenak euskaraz eratzeko irizpideak landu eta izen-zerrendak prestatu ziren batzordean, eta Akademiak, aztertu ondoren, arau gisa plazaratzea erabaki zuen. Gero, izen horietako asko —ezagunenak edo erabilera maiztasunik handienekoak— *Euskaltzaindiaren Hiztegia* eraman dira.

Zehazki, hauek dira:

- (174. araua) *Antzinateko herriak. Ekialdeko eta Europako herriak* (111 izen)
- (182. araua) *Dinastien izenak* (107 izen)
- (187. araua) *Munduko zenbait gizarte- eta erlijio-talderen jarraitzaileen izenak eta ordena militar eta ospitalario nagusiak* (98 izen)
- (190. araua) *Munduko herriak eta etniak* (177 izen)

Antzinateko herrien izenak izen arruntak dira, eta *Hiztegi Batuan* baziren batzuk (*judu, etrusko, bandalo...*), ezagunenak, baina ez zeuden modu sistematikoan jasoak, eta era horretako izenak eratzeko irizpideak (noiz mailegatu eta nola, noiz eratorpena baliatu eta nola) finkatu gabe zeuden. Irizpideak zehaztu eta izen-zerrendak eman ziren arauan, Ekialdeko herrienak (*akadtarrak, filistiarak, hebrearrak, hiksoak, semitak...*) eta Europako herrienak (*barduliarrak, eskotoak, piktoak, saxoiak, sueboak, teutoiak...*).

Beste hainbeste egin zen dinastien izenekin. Irizpideetan zehaztu zen zer hartu behar den kontuan dinastiaren izena eratzeko: jatorriari erreparatu behar zaio, eta ikusi zer eponimo dagoen: pertsona-izen bat, leku-izen bat edo izen arrunt bat. Horretaz gainera, dinastia-zerrendak eman ziren, bost multzotan banatuak: Antzinateko dinastiak (*seleukotarrak, sasandarrak...*), Erromatar Inperioko dinastiak (*antoninotarrak, flaviotarrak...*), Bizantziar Inperioko dinastiak (*komnenotarrak, paleologotarrak...*), Europako dinastia nagusiak (*estuardotarrak, borboiak, kapetarrak...*) eta islamaren eremuko dinastia nagusiak (*abentzerajeak, alaiak, banukasitarrak...*).

Antzera jokatu zen gizarte- eta erlijio-taldeen jarraitzaileen izenak eratzeko irizpideak osatzeko. Eta zerrendetan, kristautasunaren (*jansenista, presbiteriano, Jehovaharen lekuko...*), islamaren (*sunni, xii/xiita, ismaili...*) eta judaismoaren (*askenazi, falaxa, haredi...*) eremuko gizatalde nagusiak, historikoak zein gaur egungoak, eman ziren, eta politikaren eremuko zenbait gizatalde ezagun ere bai (*atorrabeltz, espartakista, mentxebike, gibelino, kosako, zipaio...*). Bestalde, ordena militar eta ospitalario nagusien izenak ere bildu ziren arauan (*Jerusalemgo San Joan Ospitaleko Zaldunen Ordena, Maltako Ordena, Tenpluko Zaldunen Ordena...*).

Azken arauan, munduko herrien eta etnien izenak landu ziren. Arauaren lehen atalean, ohi bezala, irizpideak zehaztu ziren. Etniaren izena egoten da hizkuntza-izen askoren eta leku-izen askoren jatorrian. Adibidez, *amharera* hizkuntza *amhara* etniaren hizkuntza da, eta *balutx* etniaren izenetik eratorria da *Balutxistan* leku-izena. Noiz den egokia grafia egokitzea eta noiz komeni den nazioarteko grafiari eustea zehazten da irizpideetan. Bigarren atalean, etnia-zerrendak daude kontinenteka sailkatuak (*guantxeak, khoikhoiak, txetxenak, tartaroak, rohingyak, komantxeak, txerokiak, maputxeak, toltekak...*).

Bestelako onomastikan sartzen dira Euskaltzaindiak emandako artelanei buruzko arauak ere, landutako azkenak (2018-2021). Hiru eman dira orain arte, eta laugarrena lantzen ari da batzordean 2022an:

- (191. araua) *Artelanen izenak. Historiaurrea eta Antzinaroa* (150 artelan-izen)
- (193. araua) *Artelanen izenak. Arkitektura* (100 artelan-izen)
- (194. araua) *Artelanen izenak. Pintura, argazkigintza eta eskultura* (118 artelan-izen)

Hiru arauetan, artelan-mota bakoitzaren izenen berezitasunak deskribatzen dira, zer egitura duten (osagai espezifikoak eta osagai generikoak) eta izendapenetan zer erabili behar den letra larriz hasita eta zer ez, bai eta letra etzana noiz erabili ere. Halaber zehazten da zer irizpideren arabera erabakitzen den artelan baten izena euskaratzea edo jatorrizko forma erabiltzea. Zerrendetan, artelan ezagunenak eman dira.

Euskara	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa
Abu Simbelgo tenpluak	templos de Abu Simbel, los	temples d'Abou Simbel, les	Abu Simbel temples, the
Afrodita Knidokoa	Afrodita de Knido, la / Venus de Knido, la	Aphrodite de Cnide, l'	Aphrodite of Knidos, the
Agamemnonen maskara	máscara de Agamemnon, la	masque d'Agamemnon, le	Mask of Agamemnon, the
Akropolia edo Ate-nasko akropolia	Acrópolis de Atenas, la	acropole d'Athènes, l'	Acropolis of Athens, the
Alexandriako biblioteka	Biblioteca de Alejandría, la	bibliothèque d'Alexandrie, la	Library of Alexandria, the

Euskara	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa	
Aita Santuen jauregia	palacio de los papas / palacio papal de Avignon	Palais des papes d'Avignon	Palais des Papes	
Al-Aksa meskita	mezquita de Al-Aqsa	mosquée al-Aqsa / al-Aksa	Al-Aqsa Mosque	
Biblioteka Laurentzianoa edo Laurendiren Biblioteka	Biblioteca Laurenciana	bibliothèque Laurentienne	Laurentian Library	
Britainiar Museoa edo British Museum	Museo Británico / British Museum	British Museum / Musée Britannique	British Museum	

Euskara	Gaztelania	Frantsesa	Ingelesa	
Adamen kreazioa	La creación de Adán	La Création d'Adam	The Creation of Adam	
Arraunlarien bazkaria	El almuerzo de los remeros	Le Déjeuner des canotiers	Luncheon of the Boating Party	
Atseginen baratzea	El jardín de las delicias	Le Jardin des délices	The Garden of Earthly Delights	
Buruxka-biltzaileak	Las espigadoras	Des glaneuses / Les glaneuses	The Gleaners	

191., 193. eta 194. arauak. *Artelanen izenak* arauen erakusgarriak

Exonomastikak eragindako arau eta gomendioak

Kanpoko lekuen eta pertsonen izenak lantzean, zenbait zalantza, albo-arazo eta eremu lauso agertu dira ahoskeraren eta morfologiaren arloan. Ez dira exonomastikaren berezko langaiak, baina, hutsuneak ikusita, Exonomastika batzordeak, aztertu ondoren, zalantzak argitzeko eta irizpideak emateko proposamenak prestatu eta Osoko Bilkurari aurkeztu zizkion, eta, eztabaidatu eta osatu ondoren, arau moduan plazaratzea erabaki zuen Akademiak. Lau dira:

- (158. araua) *Kanpoko leku-izenak euskaraz ahoskatzeko irizpideak* (2009)
- (178. araua) *Kanpoko leku-izenei dagozkien herritar-izenak eta jatorri-adjektiboak sortzeko irizpideak* (2015)
- (183. araua) *Adierazpen izendatzaileen deklinabidea* (2016)
- (184. araua) *Erdal hitzen deklinabidea* (2017)

Kanpoko izenen ahoskerari buruzko gomendioa Euskaltzaindiak 1998an emandako *Euskara batuaren ahoskera zaindua* izeneko arauaren eranskin moduko bat da. Arau hura (87. araua) euskal hitzen ahoskera zainduari dagokio; 158. arauak, berriz, kanpoko izenen ahoskera zainduaz dihardu (arauan leku-izenak baino ez dira aipatzen, artean grafia aldatzen ez zaien kanpoko pertsona-izenak aztertu eta arautu gabe baitzeuden, baina kanpoko leku, pertsona zein bestelako izendapenatarako ere balio du berdin-berdin), eta hau du helburu: irrati-telebistetako berri-emanaldietan, jendaurreko hitzaldietan, eskolako azalpenetan eta haien antzeko egoera formaletan euskara batuan aritzean kanpoko izenak ahoskatzeko erabili beharreko irizpide orokor nagusiak zehaztea. Araua prestatzeko, fonologian espezialista den Miren Lourdes Oñederra euskaltzain osoaren laguntza izan zuen Exonomastika batzordeak.

Bi sail bereizten dira. Batetik, jatorrizkoan ez bezala idazten direnak, grafia euskarara moldatua dutenak: era horretakoak euskal hitzak dira, eta *Euskara batuaren ahoskera zaindua* arauan zehazten den bezala ahoskatzekoak dira: *Andaluzia, Flandria, Suedia...* Bestetik, jatorrizkoan bezala idazten direnak, hau da, egokitzen ez direnak, hala nola *Yorkshire, Calais, Aachen, Jena...* jatorrizkoan bezala (jatorrizko ahoskeratik ahalik eta gertuen) ahoskatzea gomendatzen da. Eta ahoskera zaindurako gomendio nagusiak ere ematen dira gure inguruko hizkuntza nagusi batzuetarako: alemana, ingelesa, frantsesa, gaztelania, italiara, katalana eta portugesa.

Alemana	Adibideak	Euskararako gomendioa	Bestelako aukerak	
			Heg.	Ipar
ch	<i>Aachen</i> <i>Zürich</i>	<j> (gaztelaniazko <i>jamón</i> hitzeko lehen hotsa bezalako)		<h>, <g>
ei	<i>Breisgau</i> <i>Holstein</i> <i>Zweibrücken</i>	<ai>		
h	<i>Hamburg</i> <i>Hessen</i> <i>Holstein</i> <i>Hannover</i> <i>Anhalt</i>	Ahoskatzen saiatu, bokal artekoa denean izan ezik (bokal artekoa denean, ez da ahoskatzekoa; <i>Karlsruhe</i> : <karlsruhe>)	<j> (gaztelaniazko <i>jamón</i> bezala)	
j	<i>Jena</i>	Euskarazko <i>jadanik</i> edo ingelesezko <i>yes</i> hitzeko lehen hotsa bezalako		
ö	<i>Göttingen</i> <i>Königsberg</i>	Frantsesezko <eu> bezala; <o> eta <e> arteko zerbait		
sch	<i>Schmalkalden</i> <i>Schleswig</i>	<x> (<i>horixe</i> , <i>pixka</i> , <i>xagua</i>)		

158. araua. Kanpoko leku-izenak euskaraz ahoskatzeko irizpideak arauaren erakusgarria

Kanpoko leku-izenei dagozkien herritar-izenak eta jatorri-adjektiboak sortzeko irizpideak izeneko arauan, lehenik, herritar-izenak eta jatorri-adjektiboen erabilera-esparruak zein diren zehazten da, eta noiz erabili (BAI: *jatetxe txinatarrak*) eta noiz ez (EZ: *kale gasteiztarak*), eta zergatik, adierazten da. Bigarrenik, jatorri-adjektibo konposatuak deskribatzen dira (*afro-amerikarrak*, *albano-kosovarrak*, *anglo-normandiarrak*), eta haien idazkera orokorra —eta salbuespenak— eta erabilera-esparruak zedarritzen. Hirugarrenik, adibide ugariz hornituak, euskaraz herritar-izenak sortzeko bideak —mailegutza eta eratorpena— adierazten dira, forma hibridoak gaitzesten dira (**europear*, **kanadiar*...) eta gure bi auzo-erdaren —gaztelaniaren eta frantsesaren— konplexutasunaren aldean (herritar-izenak sortzeko duten atzizki-ugaritasuna) euskarak duen erraztasuna aipatzen da (atzizki bakarra, hiru aldaera dituen: *-ar/-dar/-tar*). Amaitzeko, atzerriko leku-izenetatik herritar-izenak eta jatorri-adjektiboak eratzekeo gidalerroak ematen dira, Euskal Herriko udaletako herritar-izenetan

gertatzen diren joerak aztertuta eta analogia erabilia, leku-izenaren amaieraren arabera sailkatuta.

Leku-izenaren amaiera	Atzikiaren aldaera	Adibideak
l / m / n	-dar	<i>kabuldar, madrildar, amsterdamdar, jerusalemдар, berlindar, kamerundar, piongiandар, leondar, re-uniondar</i>
f, g, j, p, q, r, s, x, z	-tar	<i>aljertar, salvadortar, barbadostar, londrestar, lapaztar, lxemburgar, vadiuztar, baranofar, beneluxtar, burgostar, clujtar, danzigtar, gaziantepar, göteborgtar, jekaterinburgtar, mainztar, marrakextar, najaftar, phoenixtar, riftar</i>
h (kontsonante ondoren)	h-aren aurreko kontsonanteari dagokiona	<i>phnompenhdar, bangladeshtar, karkemishtar, kishtar, lagashtar, bandaacehtar, perthar, auchtar, greymouthar, christchurchtar, karabakhtar</i>
h (bokal ondoren)	-tar	<i>ramallahtar, kermanxahtar</i>
ts tx tz	-star -xtar -ztar	<i>(Saint Kitts) sankistar, (Txerepovets) txerepovestar (Felanitx) felanixtar, (Halytx) halyxtar, (Vaigatx) vaigaxtar (Metz) meztar</i>

188. araua. Kanpoko leku-izenei dagozkien herritar-izenak eta jatorri-adjektiboak arauaren erakusgarria

Adierazpen izendatzaileen deklinabidea izeneko arauan, izendapen berezien gaia aztertzen da, eta halakoek kasu-markak nola hartzen dituzten argitzeko prestatu du araua Euskaltzaindiak. Alegia, era honetako zalantzak argitzea du helburu arauak:

Nola behar du? Eta zergatik?

*Euskaltzaindi**ko** ala Euskaltzaindi**ako**?*

*Euskalte**leko**, Euskalte**go** ala bietara?*

*Elhuyar**reko**ak ala Elhuyar**ko**ak?*

*Osasun**eko** jokalaria ala Osasun**ako** jokalaria?*

*Euskadi Gazte**ako** esatariak ala Euskadi Gazte**ko** esatariak?*

Arauan luze-zabal aztertzen dira horrelako izendapenak, kasu-markak jartzean zer hartu behar den kontuan zehazten da, eta irizpide argiak eta askotariko adibideak ematen dira.

Exonomastikak eragindako arau eta gomendioetako azkena *Erdal hitzen deklinabidea* izeneko araua da. Galdera hauei erantzuten die arauak:

Nola jartzen zaizkio kasu-markak kanpoko hitzei ahoskera eta idazkera bat ez datozenean?

Nola jartzen zaizkio kasu-markak **h**, **y** edo **w** letraz amaitzen diren hitzei?

Nola idatzi behar da?

Greenpeaceen itsasontzia ala *Greenpeaceren* itsasontzia?

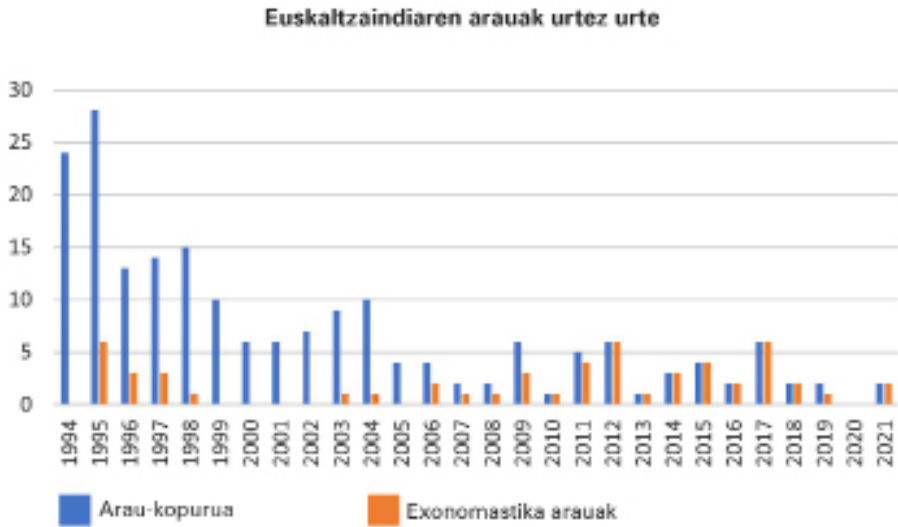
Googleren produktuak ala *Googleen* produktuak?

Allahren izenean ala *Allahen* izenean?

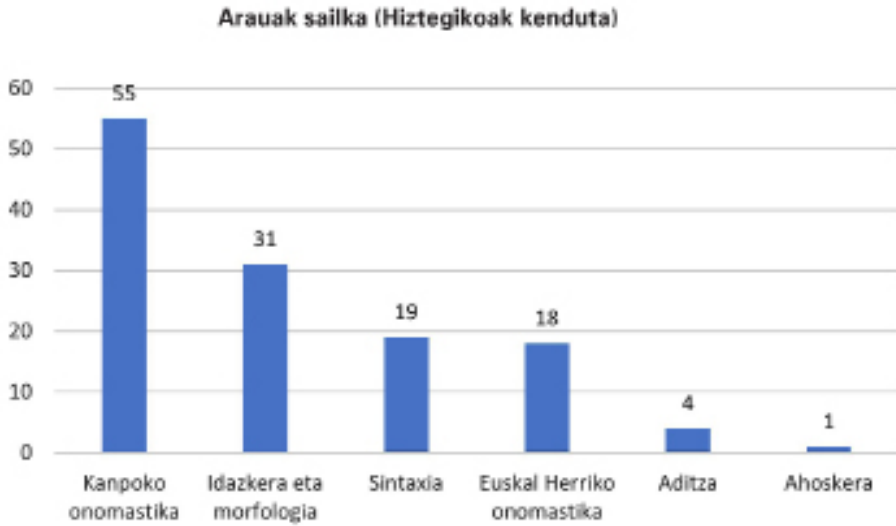
Bungalowwo atea ala *bungaloweko* atea?

Exonomastikako arauak Euskaltzaindiaren araugintzan

194 arau eman ditu Euskaltzaindiak 28 urtean, 1994tik 2021era bitartean. Arau horien banaketa kronologikoa ez da orekatua. Hasieran eman zituen arau gehienak, 1994tik 1999ra bitartean —sei urteko tartean—: 104. Eta hurrengo 22 urteko tartean, berriz, 90 arau eman ditu.

Euskaltzaindiak 1994tik gaur arte emandako 194 arauetako 67 *Hiztegi Batuari* dagozkio (letraz letra edo letra-zatika argitaratuz joan zelako bi itzulitan), eta jada ez daude indarrean; haien ordezt, *Euskaltzaindiaren Hiztegia* dugu 2012az geroztik. Hiztegiari dagozkion arauak kenduta, 127 arau gelditzen dira, honela banatuta:

Eta kontuan hartuz gero Exonomastika batzordea 2007an sortu zuela Euskaltzaindiak (ordura arte Onomastika batzordearen azpiko lantalde bat zen), garbi ikusten da geroztiko araugintzan exonomastikak izan duela pisu nagusia.

Exonomastikako araugintzaren emaitza 1995etik 2021era

Guztira 54 arau izan dira; haietan, irizpideez gainera, 7.746 kanpoko izen eman dira zerrendetan (lekuak, pertsonak, bestelakoak), honela banatuak:

- Leku-izenak (3.603 izen): 24 arau
- Pertsona-izenak (2.389 izen): 11 arau
- Bestelakoak (1.754 izen): 12 izen
- Beste alfabetoetan idatzitako izenak euskarara transkribatzeko sistemak (3 arau)
- Kanpoko leku-izenak euskaraz ahoskatzeko irizpideak (1 arau)
- Morfologiako arauak (3 arau)

Ezohiko egoerari ezohiko erantzuna

Ez da ohikoa hizkuntza-akademia baten arauetan kanpoko lekuen eta pertsonen izenen atalak hain toki handia izatea. Baina euskararen egoera ere ez zen, eta ez da, gure inguruko erdara nagusiena bezalakoa.

1990eko hamarkadan, egunkaria eta entziklopediak agertzearekin batera, nabarmen ageri zen euskalgintzan exonomastikaren hutsunea. Euskaltzaindiak, orduan, premiaz jabeturik, premiarik larrienei irtenbide bat eman zien 1995-1998 bitartean: exonomastikako 13 arau eman zituen.

2000ko hamarkadaren hasieran eten egin zen langintza hori, baina premiak baziren oraindik, eta ez txikiak. Gainera, 1990eko hamarkadan abiatu ziren euskarazko proiektu entziklopedikoek ez zuten aurrera egin hurrengo hamarkadan, eta euskarazko Wikipedia hastapenetan zegoen (2006ko urtarrilaren 28an 5.000. artikulura iritsi zen Wikipedia). Euskarazko hedabideek ahal zutena egiten zuten nonahi ageri ziren hutsuneei erantzuten, baina ez zuten egiturarik eta bitartekorik exonomastikaren premiei modu antolatu eta sistematikoan erantzun betea emateko. Eta hezkuntzaren munduan ere ondo ohartuak zeuden gabeziez. Horren erakusgarria da Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak 2005ean Euskaltzaindiaren oniritziaz plazaratu zuen *Onomastika* liburua, eskola-materialetan arlo horretan (neurri handi batean, Euskal Herritik kanpoko izenetan) zegoen arau-gabeziari aurre egin nahian.

1990eko hamarkadan emandako exonomastikako 13 arauak aski ez zirela oharturik, exonomastika lantzeari berrekin zion Euskaltzaindiak 2000ko hamarkadaren erdian, sistematikoki lan eginez, epe luzeko egitasmo argi batekin, arlo horretan euskarak zituen gabezia gehienak konpontzen saiatzeko. Gaur egun, zorionez, esan daiteke arlo hori dagoeneko aski ongi hornituta dagoela hala irizpidez nola adibidez, eta ia bukatutzat eman daiteke exonomastikako araugintza; lan txiki batzuk baino ez dira falta, eta noizean behingo eguneratzeak baino ez dira beharko aurretzean.

Euskalgintzak exonomastika lantzea eskatu zion Euskaltzaindiari 1994an, eta Akademiak, Leioako Biltzarraren amaierako adierazpenean, honela esan zuen: “Euskaltzaindiak argi utzi nahi du gizarteak eskatzen dionari erantzungo diola”.

Orain, 2022an, atzera begiratuta esan dezakegu hitzemandakoa bete duela. Obrak mintzo.